

הקב"ה חייכם אין כולכם מתים כאן אלא בים, למה לא כתו כולם במכת בכורות אלא בים, (קלח) אמר ר' שמואל בר נחמן בערימה באו מצרים על ישראל, אמרו אם משעבדים אנו אותם באש, יכול אלהיהן להביא עלינו אש מלמעלה, כשם שהביא על הסודמים, אלא נשבע שאיני מביא עוד מבול לעולם, (חייכם) בואו ונשעבדס במים, אמר להן הקב"ה אני נשבעתי שאיני מביא עוד מבול לעולם, (קלו) חייכם אותן אנשים הלכו למבול, שנאמר יגירוהו על ידי הרב (הגלים סג יג), אותן האנשים נגרוין הולכין מעצמן לים, מנת שועלים יהיו (ס), אמר שלמה אחוזו לנו שועלים וגו' (ס"ה כ טו). (קלו) אמר ר' שמואל (שעל הים הביטו) [שעל ים כתיב]: (קלח) פרע מהם הקב"ה במצרים, ואח"כ פרע מהם על הים, במצרים מה כתיב, ויהי כהצוי הלילה, כיון שהכה השר שלהן ואחר כך הכה אותן, וכן הוא אומר ובבל אלהי מצרים וגו' (שמות יג יג), של אבן היה נימוק, של כסף ושל זהב היה ניתוך, כיון שפרע מאלהיהם ואחר כך פרע מהם, סוס ורוכבו רמה בים, זה השר, ואח"כ מרכבות פרעה חילו, אף במלכות חזמי הרשעה הזו משהקב"ה פורע משר שלהם ואחר כך פורע מהם, כשם שעשה למלכות בבל, משפרע משרם ואחר כך פרע מנבוכדנצר, שנאמר ופקדתי על בל בבבל (יחזקאל נא מד). ואף כך הוא עושה לאדם, שנאמר מדוע נסחף אבירך (סס טו יט), זה השר שלהם. (קלמ) שמלקה אבירך אותו בצרעת, (קמ) ואין נסחף אלא צרעת, שנאמר שאת או ספחת וגו' (ויקרא יג), ואחר כך הוא פורע ממנה, שנאמר כי ה' הדפו (יחזקאל סג), וכן הוא אומר יפקד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה נד כ), ואחר כך ועל מלכי האדמה (באדמה) [על האדמה] (ס), אבל ישראל כשם שאלהיהם חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, כך הם חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם (יחזקאל י), ובישראל כתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד ד):

חסלת פרשת בא

פרשת בשלה

[א] ויהי בשלה פרעה וגו' (שמות יג יי). (א) וז"ה חכם לבב ואמין בח מי הקשה אלין

הערות ותקונים

במילתא (בא פי"ג) מגיד שהיה פרעה מחזר ושאל בכל ארץ מצרים היכן משה שריו היכן אהרן שריו, אצל מה שהביא בעל והוציר ותנוקות משחקין בכן ליתא שם וכן בתגומא שלנו אמנם צילקוט רמז ר"ח מונח בשם התגומא עכ"ל, יש להעיר כי הילקוט הביא בן בשם התגומא כ"י שלמינו. והיו גיבס של ישראל, ובעל ס' והוציר הג' והצניקת: (קלח) אמר ר' שמואל בר נחמן, מונח צילקוט תלמי רמז תשפ"ו בשם התגומא: (קלו) חייכם אותן אנשים הולכין למבול, כ"ה גם צילקוט ב"ה שם בשם התגומא, וכ"כ רומי חסר, וכ"ל חייכם אותן אנשים [הולכין למבול שנאמר יגירוהו על ידי הרב, אותן אנשים] נגרוין הולכין מעצמן לים שאל' נגת שועלים יהיו, והשמים המעתיק מן אנשים עד אנשים, וגאמר לנכון כ"י רח"ס, ונוסף כ"כ רומי בלדו, מה שמואל מביט לאחור כד-המצרים הביטו לאחור" אמר שלמה אחוזו לנו שועלים: (קלז) אמר ר' שמואל שעל הים הביטו, וכ"ה כ"י רח"ס והלשון משוגש, וגאמר לנכון כ"י רומי אמר ר' שמואל שעליה כתיב, והמעתיק נקד המלה ש"ל"י, וכן צילקוט תלמי רמז תשפ"ו בשם התגומא אמר ר' שמואל בר נחמני שעלים, ובעל הילקוט הביא אחר זה וכן אמר שלמה בתגומא אחוזו לנו שועלים, והוא מוקדם לפניו בתגומא. וכל המאמר נמלא בסגנון אחר ובהצנעת דברים נמדרש חזית פ"ב בפרסוק אחוזו לנו שועלים אמר ר' אלעזר ברבי שמעון ערומים ה' האגריס לפיק הוא מושגן בשועלים, מה שועל זה מביט לאחוריו כך היו המצרים מביטין לאחוריהם כו', חייכם שכל אחד ואחד לא יגוררו למבול שנאמר יגירוהו על ידי הרב מנת שועלים יהיו יגירוהו על ידי הרב אלו הרשעים שגרוין להרבו על ים, מנת שועלים יהיו אחריו הקב"ה המכה בואת חמה' מחוקקת לשועלים, אמר ר' ברביה שועלים קדמיה מלא הניינה חסר שעלים כתיב אחת הם השועלים שירדו לשעלו של ים, ע"כ. ונס רש"י צפ"י שה"ס ולמה קרא אחת שועלים מה השועל הוא מביט לפניה לאחוריו אף מצרים מביטין לאחוריהם שנאמר אחת מפני בני ישראל, שעלים קמוס כתיב הכר וי"ן על שם שהיה נכרע מהם בנים שנמדדו בשעלו של מקום, והמאמר הזה נמלא בקצת שינויים במדרש שמו"ר פ"ב אות א' ע"ש: (קלח) פרע מהם הקב"ה במצרים, מונח צילקוט רמז רמז ס"ל בשם התגומא, ומיין הלשון קלח: (קלמ) שמלקה אבירך אותו בצרעת, כ"כ רומי וכ"י רח"ס, זה השר שלה ש"ל"י אוחו בצרעת: (קמ) ואין נסחף מלא צרעת, שנאמר או ספחת, דורש נסחף כמו נסחף:

(א) וז"ה חכם לבב, מונח צילקוט רמז ששנה רמז רכ"ה בשם התגומא, וכן מונח צילקוט רמז רמז

ישראל (איוב טו), [חכם לב], זה הקב"ה, (ב) שנאמר עמו תכמה (ותישיה) [וגברתה] יג' (שס יב), מי הקשה אליו וישלם, דור המבול נתקשו כנגדו ושפמן במים, דור הפלגה נתקשו כנגדו, הפיצם בכל העולם, אנשי סדום נתקשו כנגדו, מה היה סופן, ה' המסיר על סדום (בראשית יט כד), פרעה אמר מי ה' (שמות ט כ), והקב"ה אמר לו שלח את עמי (שס טס), ואף היא נתקשה, שנאמר ויהי כי הקשה פרעה (לשלחנו) [לשלחנו] (שס יג טו), כיון שבאת סכת הבכורות עליו, מיד שלחן, לכך נאמר ויהי בשלח פרעה וגו' :

[ב] ד"א [ויהי בשלח פרעה]. (ג) זש"ה אמרו לאלהים מה גורא מעשיך (התלים טו ב), (ד) ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר מהו אמרו לאלהים, אמור לפועלך יטוב [ויישר] : ברוב עוזך יכחשו לך (שס), (ה) ר' ברכיה ור' יהודה הלוי בר' שלום, חד אמר יכחשו לך ישברו, כשם שאמר ויכחשו אויבך לך (דברים לג כח), וחד אמר

הערות ותקונים

עתק התחלת המאמר בשם התנחומא, וכן מובא התחלת המאמר בקצרה בספר והזכיר דף ע"א, ובכ"י שני של אקספארד אשר הוא שזה עם הגדסם, הוסיף המעתיק את כל המאמר הזה (לד 55 ע"א) וליין עליו 'תנחומא', ונרשם כלדו 'מכאן עד ויהי בשלח שילוח לוי' אלו בדפוס' ובסוף סיים 'מכאן ואילך בדפוס'. ולא העתיק המעתיק הזה כל הפרשה רק מאות א' עד אלמנע אות פ', וסיים ואמר לא ימיש עמוד העגן, עיין הערה פ"ג : (ב) שנאמר עמו חכמה ותושיה, וכ"ה בכ"י רומי וכו' רח"ס, ואין קן לשון הכתוב, רק עמו חכמה וגבורה (איוב יב ג) ומובא לנכון בכ"י שני של אקספארד, וכן נשמט בילקום איוב טס, ובילקום בשלח חסרים המלות, מי הקשה אליו וישלם, חסם לב זה הקב"ה שנאמר עמו חכמה ותושיה' והשמיים המעתיק מן מי הקשה עד מי הקשה, ומובא לנכון בילקום איוב טס : (ג) זש"ה אמרו לאלהים, מובא בפסיקתא פסקא ויהי בשלח (דף פ' ע"ב) ובפסיקתא רבתי פ"ט פסקא ויהי בשלח, רק נבטנן אחר, ומובא בילקום ריש נה וריש בשלח טס וילקום תהלים רמז תש"ג בשם התנחומא, ובכ"י שני של אקספארד השמיים המעתיק זה המאמר עד המאמר של אחרי זש"ה ברעות ה' דרכי איש : (ד) ר' אלעזר בנו של ר"י הגלילי, בפסיקתא כתוב א"ר יוחנן אמרו לפעלא טבא אישר, ובכ"י רח"ס אמרו לפועלא טבא מישר ז"ל אישר, ובכ"י רומי טוסף כלדו 'ישר כחך' וכן יש לתקן לפנינו בתנחומא אמרו לפועלא טבא ישר. ובפסיקתא יצתה א"ר יוחנן בשם ר' אלעזר בנו של ר"י הגלילי, הרכיב ב' נוסחאות יחד, הטעחה של הפסיקתא שמונח זה בשם ר' יוחנן וגירסת התנחומא שמונח זה בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ובילקום ריש נה מובא כמו שהוא בתנחומא, אף כי רשם כלדו פסיקתא, ובילקום בשלח השמיים שם האומר, ובשמ"ר פ"כ אות ה' הושתק כמו שהוא בפסיקתא שם הערה כ"ח, גם יש להוסיף לפנינו בתנחומא אשר חסר גם בכ"י רומי, מה טרא שם הוא נבטנן אחר, וחסרים המלות 'אמרו לפועלא טבא ישר' ובמדרש אחר פ"י בפסוק ומדרכי יאל המאמר קטוע והשמיים שם האומר, ובמדרש שמ"ר ואסתר רבה זיין הרב הגדול מו"ה גנימין עזריאל ראש כ"י בעל מסורת המדרש לעיין בהערות ותקונים להפסיקתא, וכיון כזה אל אשר העירונו בפסקא ויהי בשלח בהערה כ"ו כ"א, ובכל המקומות אשר הרב הגדול בעל מסורת המדרש זיין עיין בהערות ותקונים כיון אל אשר העירונו בהערות שני אל הפסיקתא. והנה לפנינו הוספתו מלת ישר, ובפסיקתא נאמר אישר, ובפסיקתא רבתי והושתק בשמ"ר ישר כחך, ועיין בפסיקתא שם הערה כ"ח, גם יש להוסיף לפנינו בתנחומא אשר חסר גם בכ"י רומי, מה טרא מעשיך מה דמילין אינן מעניא לידך הנהרנים הורגין את הורגין והנלבים לולבין את לולבין והשקעים בים שוקעין את שוקעין, כמו שמונח בילקום כל ובשלח וכן בילקום תהלים רמז תש"ג בשם התנחומא וכמו שהוא בפסיקתא וברבתי : (ה) ר' ברכיה ור' יהודה הלוי בר שלום חד אמר יכחשו ישברו וחד אמר ישקרו, והכוונה במלות יכחשו ישברו ר"ל ריה, וכן בדברי ר"ל בממה כחושה, והביא ראייה מן יכחשו אויבך לך, כלומר שיהיו לחושים רזים ונגנעים לך, וכן מזה ובשרי כחש משמן (תהלים קמ כל) פ"י רזה עינן שנירה, ובפסיקתא המאמר קטוע וחסר כל זה, ובילקום ריש נה בשם הפסיקתא וילקום בשלח בשם התנחומא ובפסיקתא, ובילקום תהלים טס בשם התנחומא השמיים שמות האמרים ומנאל רק מחני השנית, ברוב עוזך יכחשו לך אויבך ישקרו ויעשו אויבים כחשים, נטודלנר אמר כו' כמו שהוא לפנינו בתנחומא, ואשר הבא' בפסיקתא שכ בהערה ל"א ע"ס. אולם בפסיקתא רבתי פסקא ויהי בשלח איתא קד רבותיו אמרו יכחשו לך אויבך יתברון קומך בעלי דבנך כשיראה הרשע כל בחוקי ה' (תנחומא) לפניך ברוב עוון, יהיה נשבר ברוב עוון, ור' ברכיה אמר יכזבו לך כמו וכחש בעמיתו (ויקרא ה כא) אמר דוד רבש"ע כשיהו הרשעים באים להתנאות בפניך צפיתם יהיו חורגים ומשקרים וטוברים דברייהם כלי שיהיו רבשישים ע"כ. ומדברי הרבתי תראה שסבתיק כל דברי התנחומא הושתפת דברים, גם מה שהוא לפנינו בשם ר' ברכיה הביא הוא סתמי, יתברון קומך בעלי דבנך, ר"ל ישברו, וכל לשון שבר מתורגם בלישנא חבר, והמאמר שלפנינו בשם ר' יהודה הלוי בר שלום הביא בעל הרבתי בשם ר' ברכיה שאלמר יכזבו לך כמו וכחש בעמיתו, וכן בעל שמ"ר שם אשר העתיק זה מן הרבתי קצר כלשונו והעתיק קד מה ברוב עוזך יכחשו, ישחנת, ר' ברכיה אמר יעשו

יכחשו לך ישקרו ויעשו אויבך כחשים, (ו) נבוכדנצר אמר בריך אלהון די שדרך
 פישך ועבד נגו וגו' (דניאל ג כה), הוי יכחשו לך, (ז) פנתריב אמר מי בכל אלהי הארצות
 וגו' (מ"ב יח לח), לא זו משום עד שכיחש, (ח) שנאמר וישב בבושת [פנים לאיצו], פרעה
 אמר לא ידעתי את ה' וגו' (שמות ט ב), נעשה כחשן, שאמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים
 (שם ט כז), והוא בעצמו שלחן, שנאמרויהי בשלח פרעה וגו':

[ג] ד"א [ויהי בשלח]. (ט) וז"ה ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו (משלי טו ז),
 אמר ר' יהושע בן לוי (י) במי הוא מדבר, ביצר הרע, ויש אויבי גדול מזה,
 בנהג שבעולם (יא) אדם שהוא דר בכרך עם חבירו שנה אחת, אפילו הוא שונאו
 נעשה אוהבו, יצר הרע גדל עם האדם מנערותו ועד זקנותו, ובכל יום ויום רוצה להפילו,
 (יב) ואם אינו יכול להפילו בתוך י' שנים מפילו בתוך כ' שנים, (יג) אמרו עליו על
 יוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי: (יד) ר'
 ברכיה קורא עליו אם רעב שונאך האכילתו לחם וגו' (שם כה כה) זה יצר הרע, האכילתו
 מלחמתה של תורה, כשם שאומר לנו לחמו בלחמי (שם ט ט), ואם צמא השקתו מים
 (שם כה כה) ממימיה של תורה, כשם שאומר הוי כל צמא לכו למים (ישעי' סו ה), מפני מה
 כי נחלים אתה חתה על ראשו וגו' (משלי סג כג), הוי ברצות ה' דרכי איש, זה יצר טוב,
 גם אויביו ישרים אתו וזה יצר הרע, אמר דוד כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוד מציל
 עני מחוק ממנו (תהלים נב י) יצר טוב מיצר רע: (טז) ר' שמואל בר נחמני אמר גם אויביו
 ישרים זה הנחש, שכתוב בו ואיבה אשית וגו' (נדרים ג טו), וכשהקב"ה רוצה ברכיו של
 אדם הוא משלים אותו לו. (יז) מעשה בנחש אחד שהיה בא ומרתיע מן השדה,

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

כזנים דנדיהס כעין שנאמר וכהם נעמיתו: (ו) נבוכדנצר אמר בריך אלהון, וכן בליקום צא ובשלה,
 וכו"ה נכ"י רח"ס, וכו"ה רומי ספק צלדו, ונבוכדנצר אמר מאן הוא אלהא דשויז מן ידי [צ"ל] ומן הוא אלה
 די יסיונאן מן ידי' [דניאל ג טו] לא זו ממקומו עד שכיחש מה תחי"ב צרי אלהון דשרין [צ"ל] די
 שדרך' וגו', ועיין בפסיקתא רבתי פ"ט, ונראה כי העתיק דבריו מתנחומא וקטע והסיר מהפסקא
 ונאכד וליננה וסאריה רק התחלת הפסקא: (ז) סגהריב אמר, מוצא בליקום בשלה וליחא בפסיקתא רק
 בתנחומא שלפניו, ומוצא גם בליקום חתלים רמו הש"ל בשם התנחומא: (ח) סגהריב וישב בבושת פנים לאצרו,
 וכו"ה נכ"י רומי וכו"ה רח"ס ובילקום בשלה, אולם בליקום חתלים שם מוצא וילא מלאך ה' ויך במחמה אשור
 [מ"ב יס לה]: (ט) וז"ה ברצות ה' דרכי איש אריב"ל בני הוא מדבר ביצר הרע, וכו"ה נכ"י רומי וכו"ה
 שני של אקספארד וכו"ה רח"ס, בפסיקתא שם (דף פ' ע"א) מוצא הנאמר הזה בשם ר' שמואל בר נחמן,
 ועיין גם במדרש שו"ס ריש מומור ל"ד פ"י פודה ה' נפש עבדיו, המאמר בסגנון אחר ובשינויים, והביא
 ג"כ בשם ר' שמואל בר נחמני, וכן נראה במדרש צ"ר פ"ד ושם מוצא כמו שהוא לפניו בשם ר' יאשע בן
 לוי, ומוצא כן גם בליקום משלי רמו אחקני"ב בשם בב"ר, ועיין בפסיקתא שם הערה פ"ז: (י) בני הוא
 מדבר, כן הוא גם נכ"י רומי וכו"ה רח"ס, וכו"ה שני של אקספארד בני הכתוב מדבר: (יא) אדם שהוא
 דר בכרך עב חבירו שנה אחת, וכו"ה נכ"י רומי וכו"ה רח"ס, וכו"ה שני של אקספארד ענהג שבעולם הדר
 עם חבירו בכרך שנה אחר שנה, ובב"ר אדם גדל עם חבירו ששים ג' שנים בכרך, ובילקום שם ליחא מלת
 "בכרך" ועיין בפסיקתא שם בהערה פ"ז: (יב) ואם אינו יכול להפילו בתוך י' שנים מפילו בתוך כ' שנים,
 צ"ר שם אס מלא בתוך שבעים הוא מפילו, בתוך שמונים הוא מפילו, ובפסיקתא ואם יכול להפילו בתוך כ'
 שנים מפילו וכן בתוך מ' או בתוך פ"ו עד יום מותו, ועל זה הביא שם אמרו עליו על יוחנן כ"ג
 כ'. ועיין שם בהערה י"ו שהבאתי שם פסחת הפסיקתא כ"י אקספארד ובכל יום ויום רוצה להפילו ואם
 אינו יכול להפילו בתוך י' שנים מפילו בתוך כ' שנה, מלא להפילו בתוך ששים שנה מפילו בתוך שמונים
 שנה מפילו: (יג) אמרו עליו על יוחנן כהן גדול, מוצא בפסיקתא שם וזה ליחא צ"ר, ופי' המיוחס לרש"י
 צ"ר שם הביא בשם הפסיקתא את המאמר הנהו, ומוצא גם כמו כן בצבלי צרכות כל"ס ע"א:
 (יד) ר' ברכיה קורא עליו, וכו"ה בפסיקתא שם, ועיין בב"ר שם פ"ד, ושם הוא בסגנון אחר, ועיין
 בפסיקתא שם בהערה י"ט כ' כ"א כ"ב, ולפניו בתנחומא חסר הסיום וה' ישלם לך (שם) אל תקרי ישלם
 אלא ישלמו כמו שהוא בפסיקתא, ועיין שם בהערה כ"ג: (טז) ר' שמואל בר נחמני אמר זה הנחש, עיין
 בפסיקתא שם במאמר שלפניו (דף ע"ט ע"ב), ולר' יהושע אמר זה הנחש, והעירותי שם בהערה ח' בירושלמי
 תרומות פ"ח ה"ג וכו"ה אקספארד מהפסיקתא הני' ור' יאשע בן לוי, ובמדרש צ"ר ריש פ"ד ר' שמואל
 אמר זה הנחש, ובפרש"י צ"ר שם הני' אמר ר' שמואל בר נחמן, והספי' הזה הביא כמו שהוא בתנחומא,
 או היה לפניו כן צ"ר: (יז) מעשה בנחש אחד, מסופר המעשה בלוחם אחר בפסיקתא שם ובירושלמי

מרש בשלה תנחומא

גכנס לתוך ביתו של אדם ערב שבת עם השיכה, וראה קערה של שום שחוק נתונה על השולחן, נתן פיה עליה לאכול את השום, וכשאכלו הקיאו לתוכה, וכיסה את הקערה, כשם שהיתה סתחילה, ראה אותו נחש אחר של בית, מה עשה, הלך וגילה את הקערה, ומצאו אותה סגולה ושפכוה, מי גרם לבעל הבית הזה שלא סת, אותו נחש שגילה אותה, הוי ברצות ה' דרכי איש וגו': (יו) ד"א ברצות ה', אלו ישראל שכתוב בהם (וכל) [כל] איש ישראל (דברים כו י), כשהיו במצרים כיון שכאתה השעה להיגאל, גם אייביו ישלים אתו, זה פרעה, שכתוב בו אמר אויב ארדף אישג אהלך שלל (שמות טו ט), לכך נאמר ויהי בשלה פרעה:

[ד] ד"א [ויהי בשלה]. (יח) למה הדבר דומה, למלך שנשבע בנו, לבש נקמה באויביו הלך והביאו, נמל את השבאיי ותלאו (יט) בגרון, התחיל לצער אותו ואמר למה עשית כך לבני, עם שהוא מצערו, התחיל להודות, ואמר המלך ווי שהודה זה, הייתי מבקש לצערו הרבה והודה מיד, נתן לו (כ) אפופסין, כך פרעה שיעבד את ישראל במצרים, התחילו המכות באות עליו, ולא שילח את ישראל אלא אחר שבאו עליו כל המכות התחיל לשלח, (כא) אמר הקב"ה ווי ששילח אותן ויחי בשלה פרעה: [ה] ד"א [ויהי בשלה]. מי קרא ווי, פרעה קרא ווי, (כב) אמר ר' יונתן בן אלעזר למה הדבר דומה לאדם שהיה לו (כג) קצצין של ארו, מכרם בדמים מועטים, הלך הלוקח ועשה מהם (כד) תיבות ומנדלים וחפצים הרבה, (כה) יצא אותו האיש שמכרם וראה אותן החפצים התחיל (להתאנף) [להתאנח] ואמר אוי לו לאותו האיש מה מכר. (כו) כך פרעה הוי ישראל משועבדים לו בשיט ולבנים, ולא היו נכרים שהן אומה, כיון

הערות ותקונים

הרמות ובכ"ר שס, ועיין מה שהעירוני שס בהערה ט', ובפסיקתא שס (דף פ' ע"ח) במקום לאספו ז"ל לפסא' (יו) ד"א ברצות ה' אלו ישראל, מאכף עד למה הדבר דומה למלך שתבעה בנו נשמת בכ"י שני של אקספארד, ונמלא לנכון בכ"י רומי ובכ"י רח"ס, ומובא בילקוט משני רמז תתקנ"ד בשם התנחומא, וכן שנה בפסיקתא (דף פ' ע"ג) ושם יתיא ורענן אמרו ואלו היה כהנו ד"א כמו בתנחומא והמעתיק חשב על אות ד' שהיא ר' והציג רענין אמרי, ושם בהערה כ"ה העירוני כל הדרשות על המקרא הזה עד כה הוא אך בעבור הדרשה האחרונה הנדרשת על פרעה, שהוא הוצר אשר עליו יסוב הדרוש הזה, וגם במדרש ז"ר שס כל הדרשות על הכהנו הזה הן בעבור הפסוק ברצות ה' דרכי איש זה אנדרס שנקרא איש דכתיב ביה מארץ מרחק איש עמתי (ישעיה מו יד) גם אויביו ישלים אתו זה אבימלך ע"כ, כי הוא מענין הפרשה האדומת: (יח) למה הדבר דומה, וכ"ה בכ"י רומי ובכ"י רח"ס, אולם בכ"י שני של אקספארד נתחיל כך: "ויהי בשלה מי קרא ואמר ווי הדיבור למה ששלח פרעה את ישראל למה שקדק דומה וכו'. והמאמר הזה ליתא בפסיקתא ומובא בילקוט ריש פ' בשלה בשם התנחומא: (יט) בגרון, ז"ל בגדרוס פי' בל' רומי Gradus מעלות, ועיין מה שהעירוני בפסיקתא פסקא ששמו הערה מ"א, ועיין בערוך השלם לידידי הרה"ג הרה"ח קאהוט בערך גרדס, ואנכי רציתי להגיה והעלה לגדרוס במקום ותלאו, אבל אין דעתו מסכמת לזה, ורצה לפרש מלה ותלאו מן לשון רומי Tollo שפי' הגביה והעביר יבחר: (כ) אפופסין. המלה הזאת היא ויחא ἀπὸφασις פירושה משפט וגזר דין (אורטהייל), וכן יש לתקן המלה היונית בהערה ק"כ לפסקא דאחרי מות, ובילקוט ריש בשלה בשם התנחומא נתן לו אישפורין יש לתקן שז"ל אפופסין (כא) אמר הקב"ה ווי שגילה אותן, דרש מלה ויחי לשתי חובות לו הי שחתיק ענין שגזר ואנחה, וכן הלגן מי קרא וי: (כב) אמר ר' יונתן בן אלעזר, וכ"ה בכ"י רח"ס, אולם בכ"י רומי ובכ"י שני של אקספארד הגי' א"ר יונתן לבד, וכן תראה בפסיקתא ויהי בשלה (דף פ"ד ע"א) הגי' ג"כ אמר ר' יונתן, ובילקוט ריש בשלה בשם התנחומא והשמיט שם האומר, וכן בס' והזכיר (דף י"ט ע"א) חסר שם האומר, ובמדרש חיות פ"ד פסקו גן נעול נהפכו התאמרים, המאמר מר' יוסי בפסיקתא שם, הוא שם קב"ה ר' יונתן, והמאמר מר' יונתן בשם ר' יוסי: (כג) קלצין של ארו, בפסיקתא קלצא של ארו, ובחזית קב"ה של ארו, פי' חתומה עינים של ארוס, מלשון וקצן פתילים (שמות לג ט) קצן חוקיכו (מ"ב יח טו): (כד) תיבות מנדולים וחפצים הרבה, בפסיקתא עבליאות בימאות ופסלגין, ובס' והזכיר תיבות ומנדולים קערות וסולחנות: (כה) יאל אותו האיש למכרם טו' אוי לאותו האיש מה מכר, כלומר על עצמו אמר כן, וכ"ה בילקוט בשלה בשם התנחומא, וראיתי בעמפי יהודה בס' והזכיר (דף יט ע"א) שכתב בהערה ז' לשון בילקוט אין להם שחר הלא הוא נעצמו מכר, וז"ל כמו שהביא בעל והזכיר ואמר וי מה חסרתי ומה יאל מידי ע"כ, אולם נעלם זמנו כי אמר כן על עצמו, וכ"ה לנכון בתנחומא אשר הועתק לילקוט: (כו) כך פרעה הוי ישראל משועבדים טו', זה מובא במדרש לקח סוב ריש בשלה, והעירוני שם בהערה ק"י שביילקוט בשלה מאלא מאמר גדול מהתנחומא, ולפניו בתנחומא לקח לא נמלא, ואין ספק שהיה לפניו בתנחומא האבד, ורבינו מושיה לקח

מדרש בשלח תנחומא כט

שיצאו במצרים ובאו ונעשו דגלים על הים, יצא פרעה וראה אותן שהן עשויין דגלים, באותה שעה התחיל קורא ווי ויהי בשלח פרעה:

[ו] [ד"א ויהי בשלח], מי קרא ווי, (כו) אמר ריש לקיש המצרים קראו ווי, למה הדבר דומה לרופא שהיה במדינה, והיה אדם נפצע והיה מרפא אותו, (כה) [נעשה] חולה מרפא אותו, כיון שיצא הרופא מן המדינה היו בני המדינה קוראין ווי, כך (היו) [בשהיו] ישראל במצרים, כשהיה המכה באת על המצרים היו באים אצל משה ומבקשים מומנו, והוא מתפלל ומרפא את המכה, כשיצאו ישראל ממצרים, באותה שעה אמרו המצרים (כט) ווי ששילח פרעה את העם, ויהי בשלח פרעה:

[ז] ד"א ויהי בשלח פרעה, מי קרא ווי, הכנענים [קראו ווי], למה הדבר דומה, למלך שהיה לו בן קטן, והיה לו (ל) אוסיא, (פי' פרס), והיה מבקש לצאת למדינת הים, אמר לארס אחד שיהא משמרה, ושיהא אוכל מפירותיה, עד שיעמוד בנו על פרקו, ואחר כך נותנה לו, כשגדל בנו של מלך. בקש האוסיא, מיד התחיל הארס קורא ווי, כך היו ישראל במצרים והכנענים יושבים ומשמרים את ארץ ישראל ואוכלים פירותיה, כיון ששמעו שיצאו ישראל ממצרים התחילו צווחין ווי, ויהי בשלח פרעה:

[ח] ד"א ויהי בשלח פרעה, ולחלן הוא אומר וגם את ישראל לא אשלח (שמות ט כג), וכאן הוא משלחן (לא) למה הדבר דומה, למלך שנתן לעבדו מעות, ואמר לו קח לי דג אחד, והלך ולקח לו דג אחד מביאי, אמר לו המלך חייד אין אתה יוצא מאחת משלש, או הדג אתה אוכל, או דמיו אתה נותן, או אתה לוקה (לב) מאה מגלבין, אמר לו אני אוכלו, לא הספיק לאכול ממנו קימעה (ג) עד שנקטה נפשו עליו, אמר אני לוקה מאה מגלבין, (לד) לא (הסכין לאכול) [הספיק ללקוח] המשים [מגלבין] עד שהסכין למות, אמר אני נותן את דמיו, נמצא אוכל דג מביאי, ולוקה, ונותן את דמיו, (לה) כך פרעה שיעבד את ישראל במצרים יותר מדאי, אמר לו הקב"ה שלח עמי, אמר לא ידעתי את ה', הביא עליו עשר מכות ולא שלחן, א"ל הקב"ה חייד יש לך ליתן

הערות ותקונים

ז' מהתנחומא, ועתה כאשר נגלה לשינוי התנחומא כ"ו הראה כי דבריו טעמים באתם מהתנחומא והביא דבריו נקבד: (כו) ד"א כ' אמר ריש לקיש, מוצא בילקוט בשלח שם בשם התנחומא, וזה ליחא בפסיקתא, בכ"י רומי ובכ"י רח"ס הגי' ר' שמעון בן לקיש, ובכ"י שני של אקספארד הוא כמו בלפניו: (כה) נעשה הולה מרפא אותו, המלות האלה חסרים בכ"י שני של אקספארד וזילקוט, ונמצא לנכון כמו לפנינו גם בכ"י רומי, ובכ"י רח"ס הגירסא וזיה אדם נפצע והיה מרפא אותו חולה וכו' (כט) ווי ששילח פרעה את העם. בכ"י שני של אקספארד טספ אחר זה ומנין שהיו מתרפאין שנאמר ונגפ ה' את מצרים בגוף ורפוא [ישעיה יב כג], וכן בכ"י רומי וטספ זה בלדו, אכל בכ"י רח"ס הוא כמו בלפניו: (ל) אוסיא, פי' פרס, המלות האלה טספו מהמעתיק, ואינם בכ"י רומי ובכ"י רח"ס ובכ"י שני של אקספארד, והוראת המלה שדה כמו שכתב הערוך בערך אסיא, ולדעת ידידי הרב הנגלן הגדול מוהרר חנוך יהודה דר' קאהוט ק הוראת המלה בשלח פרישת, כי ביוני *αὐτὸς* הוראתה ממון ורטט (פערמענגען): (לא) למה הדבר דומה למלך שנתן לעבדו מעות, מוצא במכילתא בשלח פ"א בפסוק ויהי קרב פרעה, וכן נשנה בפסיקתא פסקא ויהי בשלח (דף פ"א ע"ב) וסם מחילת תני ר' יסמעאל למלך שאמר נלכדו כו', והעירותי שם בצערה ל"ב כי טונת הפסיקתא אל המכילתא שהיא בריתא דר' יסמעאל, ומוצא בילקוט ריש בשלח בשם התנחומא והפסיקתא, ובכ"י שלישי מאקספארד כתוב משל למלך שאמר לקורקניה קנה לי דג יפה, והוראת המלה לא נודעה לי: (לב) מאה מגלבין, וכו"ה בכ"י שני של אקספארד, ובכ"י רחס גם בס' והאזיר (דף י"א ע"ב) ובכ"י רומי הגי' מאה גלבין ז"ל מגלבין, ובפסיקתא מאה בורדלין, ובמכילתא השמיטו המלה הארז והציגו מאה מכות במקומה, וזילקוט בשלח שם בורדלין ז"ל בהיפך האותיות בורדולין. ועיין מה שהעירתי בפסיקתא שם הערה ל"ה, ועיין ערוך השלם ערך ברלל שגלשון רומי אמעית *burdilis* והוראתה מכות בשום וברעושה, ע"ש מה שהעיר ג"כ על המלה הינית, והמלה מגלבין מורגל במדרשים, גם בהתנחומא הנדפס ריש בא, ועיין לפיל בהערה ד' לפ' בא, ועיין ערוך ערך מגל, תרגומו של סופ לטום ומתג לתמור, שוסה לטסיא ומגלכא לחמרא: (לג) עד שנקטה נפשו עליו, פי' שנמאס לו חייו משלחן נקמה נפשו בחייו (איוב י א): (לד) לא הסכין, תקנתו שז"ל לא הספיק ללקוח, ובפסיקתא יש לתקן במקום לא הספיק ללקוח מאה בורדולין ז"ל המשים בורדולין: (לה) כך פרעה, עיין קצת בסגנון

שכח, שנאמר וה' נתן את חן העם וכו' (שם י"ט), משנמל המכות ותתן שכח, אחר כך שילחן, לכן נאמר יהי בשלח פרעה:

[פ] [לו] [ולא נחם אלהים], לפי שהקב"ה אמר לנביא בן אדם נחה על המון מצרים וכו' (יחזקאל לג י"ח), התחיל פרעה מתנאה ואמר אני יורד אצלו, אמר לו ממי נעמת וכו' (שם ש"ט י"ט), ממי את יפה, טוב אתה מסלך אשור, או מסלך צור וצידון, רדה והשכבה את ערלים (שם), (שמה) [שם] אשור וכל קהלה (שם ש"ט כ"ג), שם עולם וכל המונה (שם ש"ט כ"ד), שם משך טובל וכל המונה (שם ש"ט כ"ו), שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה (שם ש"ט כ"ט), שמה נסיכי צפון (שם ש"ט ל), באותה שעה היה פרעה רואה אותם ומתנחם, שנאמר [אותם] יראה פרעה ונתם [על כל המונה חללי חרב פרעה וכל חילוי] (שם ש"ט נ"ג), (לו) א"ל הקב"ה פרעה אין אתה מתנחם ממה שעשית לבניי, [הוי] ולא נחם אלהים:

[י] [לח] ד"א ולא נחם אלהים, לא נחם כדרך כל הארץ, כיצד דרך ארץ העבד פוען את רבו, שמת אדונו פוענו, הקב"ה לא נהג עמם כך, אלא ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך וכו' (דברים א' נ"ג), ואומר ואשא אתכם על כנפי נשרים וכו' (שמות י"ד), דרך ארץ העבד מרחיץ את רבו, אבל כאן הקב"ה היה מרחיץ אותנו, שנאמר וארחצך במים (יחזקאל י"ז ט). דרך ארץ העבד מלביש את אדונו, אבל כאן הקב"ה מלביש אותם, שנאמר ואלבישך רקמה (שם ש"ט י'), דרך ארץ העבד מנעיל את רבו, אבל כאן ואנעלך תחש (שם), דרך ארץ העבד מאיר לרבו, אבל כאן הקב"ה מאיר לישראל, שנאמר וה' הולך לפניהם וכו' (שמות י"ג כ"ה), הוי ולא נחם אלהים כדרך כל הארץ, (ל"ט) וכל כך למה, כי קרוב הוא, שהם קרובין של הקב"ה שנאמר וירם קרן לעמו [תהלה לכל חסידיו] לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמ"ד):

[יא] א"ז ישיר משה וכו' (שמות ט"ו ה), (ט) זש"ה אתי מלבנן כלה [אתי מלבנן תבואי] [א"ז ישיר משה וכו'] (ש"ט ד ט). לא היה צריך לומר אלא אתי מלבנן (תבואי) [כלה], מהו אתי מלבנן תבואי, אלא לעולם הבא הקב"ה מביא ומכנס גלותיהן של ישראל, והן הולכין

הערות ותקונים

אחר בפסיקתא שם, ונס הגוי' שם עשר קספרס את לוקא, ועיין שם בהערה ל"ז הוראת המלה: (ל"ז) ולא נחם אלהים, הספתי, וכן חקר בכ"י רומי, ומנאל לנטון בכ"י רח"ס, ובכ"י שני של אקספארד השמיים כל זה עד ד"א ולא נחם אלהים במאמר שלאסרו, ומונא לנטון בילקוט בשלה רמז רכ"ז בשם התנחומא, וכן בילקוט יחזקאל רמז ש"ע נ"ב בשם התנחומא, ומונא ג"כ בס' והזכיר (דף י"ט ע"ב), ודבריו נובעים שם מהתנחומא שלפניו: (לו) א"ל הקב"ה פרעה אין אתה מתנחם ממה שעשית לבניי, בכ"י רומי נוסף בלדו המלה אתה מתנחם, וכן בכ"י שם א"ל הקב"ה פרעה [אתה מתנחם] אין אתה מתנחם ממה שעשית לבניי, אבל גם לפי זה אין לה מובן ונ"ל כמו שהוא בכ"י רח"ס ומונא בילקוט שם בשם התנחומא, א"ל הקב"ה אתה מתנחם אני איני מתנחם ממה שעשית לבניי, לכן יש לתקן לפניו אין אני מתנחם במקום אין אתה מתנחם: (לח) ד"א ולא נחם, לא נחם כדרך כל הארץ, וכ"כ רומי ובכ"י רח"ס, ובכ"י רומי א"י בדרך כל הארץ, ובכ"י שני של אקספארד, ולא נחם אלהים לא נהגם בדרך הארץ, וכן במכילתא ריש בשלה אין נחם זה אלא נהג וכו"ל נחית (תהלים ע"ז כ"ה), וכן רש"י על התורה הביא נחם נהגם, וכן במדרש לקח טוב, וכן נהגה המאמר הזה בפסיקתא ספקא דויבי בשלה (דף פ"ד ע"א) ולא נחם מלמד שלא יבהג בדרך הארץ, ואחר כך מונא שם ר' לוי בשם ר' חנינא אמר כל שמיים כמו שהוא בתנחומא ר"ל שמונה אופיים מדרך הארץ, ולפינו בתנחומא נמלא רק חמשה שיטין וכמו שהוא בתנחומא הוא גם בס' והזכיר (דף י"ט ע"ב), וכן שם בפסיקתא הס בדרך אחר ממה שהם לפניו בתנחומא, ומה תראה שפסיקתא נכדדה אחר התנחומא ע"ס, גם באירסא בפסיקתא בכל מאמר ומאמר, דרך הארץ תלמיד כו", ולפינו בתנחומא "דרך הארץ העבד כו" ובעל והזכיר התתיק בשלון התנחומא: (ל"ט) וכל כך למה כי קרוב הוא שהם קרובים של הקב"ה, בעל הילקוט בשלה סוף רמז רכ"ז הביא כל המאמר בשם הפסיקתא וסיים: וכל כך למה כו' שנאמר לבני ישראל עם קרובו, וזה ליתא בפסיקתא רק סיים כמו שהוא בתנחומא לפניו: (ט) זש"ה אתי מלבנן כו' לא היה צריך לומר כו', בכ"י רומי הוא כמו שתקנתי, ובכ"י רח"ס לא היה צריך לומר אלא אתי מלבנן תבואי, מהו אתי מלבנן כלה. והשאל חקר בכ"י שהוא עד ד"א אתי מלבנן אמר ר' לוי, והמאמר הזה מונא בילקוט שיר השירים רמז תתקפ"ח במאמר המתחיל אתי מלבנן כלה, והשמיים שם המלות לא היה צריך לומר, אלא אתי מלבנן כלה מהו אתי מלבנן תבואי ומתחיל הן לעולם הבא הקב"ה מביא כו', ובכ"י רח"ס חקר מלת מביא, ושם הגי' לעולם הבא הקב"ה מכיב גלות

ליחדשלים, והשכינה תצא (מא) לאנפמי (פי' לתחום) שלהם, שנאמר אתי מלבנון תבואי : ד"א אתי מלבנון כלה, אמר ר' לוי אמר הקב"ה עמכם הייתי בשעבודה של מצרים. אמר ר' ברכיה הכהן (מב) דרש ר' לוי בר סוסי ויראו את אלהי ישראל (שמות כד י), משנאילו, ותחת תליו כמעשה לבנת הספיר (שס), עד שלא ננאלו, במקום שדרכה של לבינה [להנתן] היתה נתונה. נדחל היה שעבודה של בבל מן שעבודה של מצרים, (מג) במצרים כתיב ותחת תליו כמעשה לבנת הספיר, ובבבל כתיב כמראה אבן [הספיר] [ספיר] וגו' [יחזקאל א טו], במצרים כתיב וימרו את הייהם בעבודה קשה (שמות א טו), ובבבל כתיב והיה ביום הניח ה' וגו' ומן העבודה הקשה (ישעיה יג ג), אמר להם הקב"ה בבבל הייתי עמכם, ובמצרים הייתי עמכם, הרי אתי מלבנון כלה : [תשורי מראש אמנה.] [שש"ד ט] (מד) אמר ר' יוסי בן שזנס (מה) הר הוא (מו) ושמו אמנה, וכיון שהגלויות מגיעות לחר זה אופרות שירה, שנאמר תשורי מראש אמנה, (מו) בזכותו של אברהם. מראש שניר (שס), בזכותו של יצחק. וחדסון (שס) בזכותו של יעקב : ד"א [תשורי מראש אמנה] בזכות מה וכו ישראל לומר שירה על הים, בזכות האמנה שהאמינו, מה כתיב למעלה מן הענין, וירא ישראל את היד הגדולה וגו' [וואמינו בה' ובמשה עבדו] [שמות יד לה]. (מה) אמר ר' נחמיה בזכות מה אמרו שירה, בזכות האמנה שהאמינו תחילה, שנאמר ויאמן העם (שס ד לה), תשורי מראש אמנה, בזכות האמנה וכו לומר שירה שנאמר אז ישיר משה וגו' :

[יב] ד"א [אז ישיר משה]. (מט) וז"ה קוה קייתי ה' וגו' (תהלים מ ג), אמר ר' פנחס הכהן בר המא אם קייתה ולא בא חזר וקוה, אמר דוד קוה אל ה' [חזק ויאמן]

הערות ותקונים

גלות ישראל : (מא) לאנפמי פי' לתחום, זה הוסיף המעתיק לפרש מלה לאנפמי, והפי' הזה ליתא נכ"י רומי ונכ"י רח"ס, (ונכ"י שני של אקספארד חסר מאמר שלם כמו שהנחתי בהערה שלפניה), והמלה משושט, וכן בילקוט נמעות לאנפמי שלהם, וז"ל לאנפמי, ראה מה שהעירותי פי' וישב הערה ג' : (מב) דרש ר' לוי בר סוסי, וכו"ה נכ"י רח"ס, אבל נכ"י רומי ונכ"י שני של אקספארד דרש לוי בר סוסי : (מג) במצרים כתיב תחת תליו וגו' ובבבל כתיב כמראה אבן ספיר, נכ"י רח"ס השמיים המעתיק מן ובבבל כתיב עד ובבבל כתיב והיה ביום הניח. וקפץ מן ובבבל הראשון עד ובבבל השני : (מד) אמר ר' יוסף בר שזנס, וכו"ה נכ"י רח"ס, וזירושלמי שזעוה פ"ו ה"א (דף ל"ו ע"ד) אמר ר' יוספה בר שזנס, בילקוט אמר ר' יוספאי, ונכ"י רומי אמר ר' יוספי בן שלום, וז"ל כמו לפנינו, ונכ"י שני של אקספארד אמר ר' יוסי סממי, ובמדרש חזית פ"ד בפסוק הזה אמר ר' חזינא בשם ר' יוספי עתידות הגלויות מגיעות עד סודום מוטם ואומרים שירה כ'. ובשמ"ר פכ"ז אות ה' אמר ר' יוספי : (מה) הר הוא ושמו אמנה, וכו"ה בשמ"ר שם, זירושלמי שם לכשיגיעו בגלויות לפורי אמנה, ובמדרש חזית שם עתידות הגלויות מגיעות עד קיורום מוטם ואומרים שירה, והוא הר אמנוס Amanus ח"י מהר ההר (במדבר כ כב, דברים לג ג) מסודום ואומנוס, והר אמנוס חלק ההר סודום Taurus מלד לשינית מערבית נמשך עד סוריה, ועיין ערוך השלם ערך אומנוס, ועיין ערוך ערך סמניס שהביא המאמר מניסין דף ח' ע"א בטעות בערך סמניס כי אות ס' מוסב אל המלה שורי והיה הגי' נגמרא סורים מניס ובטעות העתיק סורי סמניס באות מ"ס כסוף ואות סמ"ך משך למטה : (מו) ושמו אמנה, נכ"י שני של אקספארד עסק אמר זה ממה שהוא שופע ולפנים ארץ ישראל, ממה שהוא שופע ולחוץ חוזה לארץ, וכן נכ"י רומי עסק זה בלדו, אולם נכ"י רח"ס הוא כמו שלפנינו, וכן ליתא בשמ"ר שם עד אותו ההר ארץ ישראל ממנו ולהלן חוזה לארץ, וכן זירושלמי שם תני חזון הוא הארץ וחזון היא חוזה לארץ כל ששופע מסוריה למטה ולפנים ארץ ישראל מסוריה אמנה ולחוץ חוץ לארץ, וכן הוא נגמרא בבלי גיטין דף ח' ע"א. ועיין שם ברש"י ובתוס' ד"ה כל : (מז) בזכותו של אברהם, נמדרש חזית פ"ד אות ג' המלא המאמר קבר באריות דברים איך דורש קן מראש אמנה זה אברהם שכתוב בו והאמין בה', מראש שניר זה יצחק, מה זה השניר שונה את הכיר, כך לא נתקנה יצחק אלא פעם אחת בלבד, וחרמון זה יעקב מה הרמון זה כל עובד נתון בזומו, כך כהונה מיעקב לוי מיעקב מלכות מיעקב, ועיין במ"כ שם שכתב מה זה השניר י"ע שאותו הר שניר אינו מקבל חרישה חרישה, אבל בילקוט נרם מה ניר זה אינו מקבל חרישה אלא פעם אחת, כך יצחק, ועיין עוד בפרש בחזית שם שגורם כך לא נכנס יצחק אלא פעם אחת ע"ש : (מח) אמר ר' נחמיה בזכות מה אמרו שירה בזכות האמנה שהאמינו תחלה, וכן הוא נכ"י רומי וגם נכ"י רח"ס רק שם גורם ר' נחמיה, אולם נכ"י שני של אקספארד הגי' אמר ר' נחמיה האמנה זו הם רוחים הנפס שנגשו להם ומה לריבין להאמין, אלא בזכות שהאמינו תחלה ויאמן העם, תשורי מראש, בזכות שהאמינו מראש וכו לומר שירה שנאמר אז ישיר. (מט) וז"ה קוה קייתי, מוכח בילקוט בשלח

לכך וקוה אל ה' [הטלים כו יד] , אם בא קוֹדֵךְ יפה , אם לאו חזור וקוה אל ה' , ואמר הוד קוה קויתו אל ה' , מתוך הקיווי וים אלי וישמע שועתי (שס ז ט). וישמע אלהים את נאקתם וגו' (שסח ז טד) , ויעלני מבזר שאון משיט היון וגו' (הטלים ט ג) , משיט לבינים , ויקם על על סלע רגלי (שס) , שנתן לי בזת מצרים ובזת הים , (ג) (בנון אשוריו) (שס) , ויתן בפי שיר חדש (שס ט ד) , אז ישיר משה וגו' . מזה אז , באו עשה הקב"ה לדורו של אנוש היבשה ים , שנאמר אז הוחל לקרא בשם יי' (נלשית ט ד) . ולנו עשה הים יבשה , באו אנו מקלסין אותו : ד"א למה באו , אמר משה באו קראתי תגר לפני הקב"ה , שנאמר וסאז באתי וגו' (שסח ט ט) , ובלשון שסרהתי , בו בלשון אני מתקן (נא) ואקלם אותך : (נב) ד"א אז , א' אחד , ז' שבעה הרי שמונה , אמר משה בזכות המילה שניתנה לשמונה נקדע הים , ונקלם באז . אמר ר' לוי לגזורים סוף לגזורים (הטלים קו יג) , שכן בלשון ארמי קורין למחולץ גזורים , בזכות המילה נקדע הים :

[יג] ד"א [אז ישיר משה] . אז שר לא נאמר אלא אז ישיר , (נג) לעתיד לבא עתידין ישראל לומר שירה לה' , (נד) (נאה השירה) (הוא נאה לשירה) , והשירה נאה לה' : (נה) ויאמרו לאמר (שמות סו ה) , מהו לאמר , לאמר הנסים לדורות שלעשה הקב"ה עם ישראל : (נו) ד"א אז ישיר , בשעה שהיו ישראל חונים על הים כמו באו מלמדי השרת לקלם להקב"ה , ולא הניחו הקב"ה , שנאמר ולא קרב זה אל זה וגו' (שס יז כ) , ואומר וקרא זה אל זה (ישעי' וג) , למי היו דומין , למלך שנשבה בנו , לבש נקמה באויביו והלך להביא אותם . ובאו הבריות (נו) לומר לו אימנון , אמר להן לבשאני פודה את בני אתם מקלסין אותי , כך ישראל היו נתונים בצרה בים , באו מלאכי השרת לקלם להקב"ה נזף בהם , אמר להם הקב"ה בני נתונים בצרה , ואתם מקלסין לפני , (נח) כיון שעליו מן הים בקשו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה , אמר ר' אבין הלוי למה הדבר דומה , למלך שירד למלחמה ונצח , ובאו בנו ועבדו ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך , באו למלך ואמרו לו בנג ועבדך עומדים ועטרה בידם , מי יכנס תחילה , אמר להם שומים שבעולם , עבדי קודם לבני , יכנס בני תחילה , כך כיון שעלו ישראל מן הים , באו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה , אמר הקב"ה למלאכי השרת הניתו לישראל תחילה , אז ישיר משה [ובני ישראל] , נמצאו הנשים ומלאכי השרת עומדים , מי יקלם תחילה , (נט) אמר

הערות ותקונים

רמו רמ"א בשם התנחומא: (ג) כוון אשורי , הסגרתו כי מיומר הוא , ולא נמצא דרוש עליו , ואולי ז"ל במאמר שלפניו ויקם על סלע רגלי כוון אשורי , וזילקוס בשלה שם מונבא ג"כ כן וסם בטעות ליתן צפי שיר חדש במקום ויתן צפי רגלי , ובכ"י רומי סג' כמו לפניו , ובכ"י הוא ג"כ כמו לפניו רק נמצא שם ויקם על סלע רגלי , אמר ר' אלעזר בן סדה העמיד על סלע רגלי' שנתן לי בזת הים וכו' , וח"כ השמים המעתיק לפניו גם בכ"י רומי מן רגלי' עד רגלי , ובכ"י שני של הקספארד ויקם על סלע רגלי אמר ר' אלעזר העמיד על סלע רגלי , נתן לי בזת מזרים ובזת הים ויתן צפי שיר חדש שאיני כפוי טובה , שאם עשה לי נסים אמרתי לו שירה אז ישיר משה . (נא) ואקלם אותך , וכן הוא בילקוס , ובכ"י רח"ס ואקלם אותו , ובכ"י רומי ולו אקלם אקלם : (נב) ד"א אז א' אחד , כ"ה בילקוס ובכ"י רומי ובכ"י רח"ס , אולם בכ"י שני של הקספארד נמצא לפני זה "אז א' אחד ז' שבעה נקלם ליחודי שהוא נמנעם משבעה רקיעים" ואח"כ מונבא שם ד"א אז א' אחד כמו וכ"י לפניו : (נג) לעתיד לבא , במכילתא בשלה אז ישיר יש אז לשעבר ויש אז לעתיד לבוא כו' , ומונבא בילקוס בשלה רמו רמ"א , ובטעות נרשס בלדו מדרש אכזרי וז"ל מכילתא , ומדרש אכזרי מהחיל במאמר אמר ר"ט , וכן מונבא בתנחומא הכדפס בשלה אות ' ומונבא מהמכילתא : (נד) נאה השירה , וכן הוא בכ"י רח"ס , ותקנתו כמו שהוא בכ"י רומי הוא נאה לשירה , ובכ"י שני של הקספארד הניסח אמר ישעיה שירו ליי' שיר חדש [התלתו מקלם הארץ] יורדי הים וגו' (ישעיה מב י) מי שאמר שירה על הים הוא אומר שירה לעתיד , לפיכך אז ישיר משה השירה הנאה להקב"ה והוא נאה לה : (נה) ויאמרו לאמר , מהו לאמר , מונבא בילקוס בשלה רמו רמ"א בשם התנחומא : (נו) ד"א אז ישיר , מונבא בילקוס שם : (נז) לאמר לו אימנון , וכ"ה בכ"י רומי ובכ"י רח"ס , ובכ"י שני של הקספארד נשמעה מלת "אימנון" וזילקוס בשלה שם ובאו הבריות לומר לו אימנון , ונרשס בלדו פי' שיר , ובאמת ז"ל אימנון או סימנון , והוא המלה היונית ἵμνος שיר של שבה ומלא ג"כ הרבה פעמים בה"א סימנון , ונרומי Hymnus (הימנע) : (נח) כיון שעלם מן הים , מונבא ג"כ בילקוס בשלה שם , וכן גם בילקוס הטלים רמו רמ"א ג"כ בשם התנחומא : (נט) אמר ר' חייא בר אבה , וכ"ה בכ"י רח"ס ובכ"י רומי וזילקוס שם בכ"י המקומות , ובכ"י שני של הקספארד הסריס

ד' היא בר אבא (ס) רב השלום (סא) עשה שלום ביניהם, שנאמר קדמו שרים אחר גוננים בתוך עלמות תופפות (תהליס סח טו), (סב) קידמו שרים (אחר גוננים) אלו ישראל, (ואחר כך) [אחר] גוננים, אלו המלאכים, (ואחר כך) בתוך עלמות תופפות, [אלו הנשים], (סג) אמר ר' לוי (סד) השמים, לא אקבל הדבר הזה, אלא הנשים קילמו תחילה, (סה) אלא שאחר גוננים אלו ישראל, בתוך עלמות תופפות, אלו הנשים, התחילו מלאכי השרת להתרעם לפני הקב"ה, אמרו לא דיינו שקדמו לנו האנשים, אלא אף הנשים כן, (סו) אמר להן הקב"ה הייכם כן, (סז) אמר ר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן ראה מה כתיב ותשאני רוח ואשמע אחרי (ימקאל ג יג), מהו אחרי, אחרי שקילסתי אני וחבירי, אחר כך הלכו מלאכי השרת ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו (סח), (סח) אמר ר' פנחס הכהן בר חמא מה כתיב בעמדם תרפינה כנפיהן (ס ט א טו), מהו [בעמדם], מי ששומע בעמדם סבור שמא יש ישיבה למעלה, (סט) [חס ושלוה, אין ישיבה למעלה], אלא הכל עומדים שנאמר שרפים עומדים וגו' (ישע' ו ז), וכן הוא אומר קרבת (אל) [על] הד מן קאמיא (זיאל ז טו), מהו בעמדם, אלא כשישראל עומדים ומקלסין להקב"ה אותה שעה תרפינה כנפיהם:

[יד] **אשירה** לה' כי גאה, (שמות טו ה). (ע) אמר ר' אבין הלוי ד' גאים יש בעולם, הגאה שבחיות אריה, וגאה שבבהמות שור, וגאה שבעופות נשר, ואדם גאה על כולו, נטלן הקב"ה וקבען בכסא הכבוד, שמתנאה לה גאים, היא אשירה לה' כי גאה גאה: סוס ורוכבו (ס), (עא) וכי סוס אחד היה שכתוב סוס ורוכבו, אלא כולם לא היו ספורים לפני הקב"ה אלא כאחד: ד"א סוס ורוכבו. (עב) [בר קפרא אמר] קשרם הקב"ה זה בזה, (עג) למה שיהנו ישראל בבוזה, למה כיון שיצאו ישראל ממצרים ויצאו המוצרים לדרוף אחריהם; אמר להם פרעה יודע אני שנמלו כספיהם וזהביכם, אלא אל תתנו דעתכם בבוזה, מה עשה פתח (עד) תסבריות של יוסף, אמר מלו לכם כסף והוב, ונטלו

הערות ותקונים

המלות „בר אבא“ (ס) רב השלום, וכו"ה נכ"ה רח"ס ונכ"ה רומי וזילקוס נב"ה המקומות, והמשתיק מכ"ה רומי מחק המלות „רב השלום“ והציג בין שני הלואי מרובע „הקב"ה“ ונכ"ה שני של אקספארד הני' בעל השלום עשה שלום ביניהם: (סא) עשה שלום ביניהם וקילסו, נכ"ה שני של אקספארד הני' וקילסו שניהם כאחד, וגם נכ"ה רומי נוסף נצדו המלות „וקילסו שניהם כאחד“ אצל נכ"ה רח"ס וזילקוס נב"ה המקומות ליתא זה: (סב) קדמו שרים אחר גוננים, אילו ישראל, נכ"ה רומי ונכ"ה שני של אקספארד הלשון משובש, ותקניו כמו שהוא לנכון זילקוס וכן נכ"ה רח"ס, ועיין בשמ"ר פכ"ז אות ז' ותראה כי כל הדרשה שם נזרית וזכרונות לשון כוח מתחומות שלפניו: (סג) אמר ר' לוי, זילקוס תהליס נשמש מלת „לוי“: (סד) השמים, לכן שנוטה הוא: (סה) אלא שאחר גוננים אלו ישראל, נכ"ה שני של אקספארד אמר ר' לוי השמים אינו מקבל הדגה הזה אלא הנשים קילמו תחלה ואח"כ מלאכי השרת, שנאמר קדמו שרים אלו ישראל ואחר גוננים בתוך עלמות תופפות אלו הנשים, וזילקוס נשלה גורם כך אמר ר' לוי השמים לא אקבל את הדגה הזה אלא הנשים קילמו תחלה דכתיב בתוך עלמות תופפות העלמות בתוך, ועיין בשמ"ר שם פכ"ז אות ז' ותראה כי חסר שם מאמר שלם, בתחלה הציג אחר גוננים אלו המלאכים, וסיים שהן קילסו צמלע דעת ר' לוי, לכן יש לתקן שם עפ"י התחומות: (סו) אמר ר' לוי, זילקוס חייבם כן, וכו"ה זילקוס נשלה, ונכ"ה רומי נוסף נצדו הייבם כן נשלה הגא ויאמרו לאמר לעוה"ב, וכן נכ"ה שני של אקספארד חייבם לעולה הגא כן, ונכ"ה רח"ס אמר להם הקב"ה חייבם כן הוא: (סז) אמר ר' שמואל בר נחמן, וכו"ה נכ"ה רומי וכו"ה רח"ס, אולם נכ"ה שני של אקספארד נשמעו המלות „נשם רשבי"ה“, (סח) אמר ר' פנחס הכהן בר חמא, וכו"ה נכ"ה רומי וכו"ה שני של אקספארד, אולם נכ"ה רח"ס נוסף „נשם ר' ראובן“: (סט) ח"ץ אין ישיבה למעלה, הוספתי עפ"י כ"ה רומי ונכ"ה רח"ס וכו"ה שני של אקספארד הוא כמו לפניו: (ע) אמר ר' אבין הלוי ד' גאים, וכו"ה נכ"ה רומי, ונכ"ה הני' אמר ר' אבין אביו של ר' אבין הלוי, ונכ"ה שני של אקספארד גמלא לפני זה הוספה כי גאה גאה ר' מנאי אומר גאים אחת גאה הקב"ה על גאה ונבקע. ר' הוה אמר מנו חיות [ז"ל מנהמיותין], שנאמר וינהוס ביום ההוא כנהמת ים, ואח"כ מובא ד"א כי גאה גאה ארבעה גאים צעולה כו', והמאמר הזה מובא זילקוס נשלה רמו רמ"ג נשם ההנהומא והשמיים שם האומר, וגמלא גם במדרש שמ"ר פכ"ז אות ז' אמר ר' אבין ד' מיני גאים נבראו בעולם, ודברי השמ"ר נטבעים מהנהומא, ועיין חגיגה דף יג: (עא) וכי סוס אחד, מובא זילקוס שם: (עב) בר קפרא אמר, הוספתי כמו שהוא נכ"ה רומי וכו"ה רח"ס, אולם חסר נכ"ה שני של אקספארד וכן זילקוס: (עג) כדי שיהיו ישראל נבזה, נכ"ה שני של אקספארד, כדי שיהיו ישראל כהנים נבזה, ז"ל כדי שיהיו ישראל נהיבם נבזה: (עד) הכסבריות,

נדרש ב שלח תנחומא

ועטרו את כוסייהם, שנאמר כל מוס ויכב פרעה (שמות יד ט), לפיכך היו קשורים זה בזה, כדי שיהנו ישראל בבזה, בעולם הזה נהנו ישראל בבזות שזנאיהם, אבל לעולם הבא כל מה שהאומות מסגלין, לישראל הוא, (עה) שנאמר והיה סחרה ואתננה קדש לה' (ישעי' נב יח) :

[מו] ויסע משה את ישראל וגו' (שמות טו כב), (עו) זש"ה ויסע כצאן עמו (הכלים עה נט), למה כצאן, אלא (עו) מה הצאן מתפורה והרועה מכנסה, כך היו ישראל במדבר (עה) מתלחמין ובוכים ומתרעמים בכל שעה, שנאמר כמה ימרדו במדבר וגו' (סס עס ט), כביכול לא נסתלק מעליהם הקב"ה אלא ניהגם כצאן, שנאמר ויסע משה : ד"א למה כצאן, אלא מה הצאן הזה (עט) משברת את האילנות, ואע"פ כן אין בעליה מקפיד עליה, לפיכך קורא אותם צאן, וכן הוא אומר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לו ח), אם צאן למה אדם, ואם אדם למה צאן, (פ) אלא אמר ר' יוחנן צאן לעונשים ואדם למתן שכר, (פא) [אם חייבים נהג בהם כצאן כדי ענשו, ואם עשו מצות נהג בהם כאדם ליתן להם שכר, הוי צאן לעונשים ואדם למתן שכר] : ד"א ויסע כצאן עמו (פב) אמר ר' ברכיה ראה מה חביבין ישראל לפני הקב"ה שקראן שה, שנאמר שה פוורה ישראל (ויכסי כ י), ומי שיש לו שה אחד מאכילו ומשקן בעונתו שהוא אחד, אבל מי שיש לו צאן הרבה, אינו יכול להודקק להם, אלא מתייגע עמהן הרבה, ראה חיבה שחיבב הקב"ה את ישראל, שקראן צאן, ואומר ארבה אותם כצאן (יחזקאל לו ט) : ד"א למה כצאן, אלא [כשם] כשהרועה זחיר בצאנו ביום חמה, כבליה מפני האזבים, כך היה הקב"ה זחיר בישראל, שנאמר וסוכה תהיו : לצל יומם וגו' (ישעי' לו ד), ואומר (פג) לא ימיש עמוד הענן וגו' (שמות יג כב), ואומר נחית כצאן עמך וגו' (הכלים עו נא). (פד) מהו נחית אלא נחית לשון נוטריקון הוא, "נוראות הראית במצרים", "חרונך שפכת עליהם, ימינך בלעה אותם. "תהום כסית עליהם. (פה) ר' יהושע אומר, "נפלאות עשית לנו, הירות נתת לנו, יים בקעת לנו, "תורה נתת לנו. ר' אלעזר המודעי אומר, "נסים עשית לנו, "חיים (עשית) [נתת] לנו, "יידך הראית לנו, "תלוי ראש נתת לנו. והכמים אופרים "נביאים העמדת ממנו, "הסידים העמדת ממנו, "ישירים "תמימים העמדת ממנו, וכל אילו בזכות משה, לכך נאמר ויסע משה :

הערות ותקונים

פי' אולרות, וכן בלשון יוני ורומי thesaurus תסאורוס וזילקוס השמים המלה הזאת והלני פתח להם אולרות של יוסף : (עה) שנאמר והיה סחרה ואתננה קדש לה', ככ"י שני של אקספארד נוסף אחר זה ואין קדש אלא ישראל שנאמר קדש ישראל לה', וזה ליתא ככ"י רומי וגם ככ"י רח"ס וזילקוס : (עו) זש"ה ויסע בלאן עמו, מוצא זילקוס בשלח סוף רמז רנ"ז בשם התנחומא, וכן זילקוס תהלים רמז תתי"ח ג"כ בשם התנחומא וסם הביא המאמרים מהופך, המאמר הראשון בסוף והמאמר השני בתחלה ע"ש, ומן מה הלאן מתפרדת מוצא ג"כ זילקוס יחזקאל סוף רמז שע"ז והתחלת רמז שע"ד : (עז) מה הלאן מתפרדה, ככ"י רח"ס מתפרדת, וככ"י שני של אקספארד מתפרדת, וככ"י רומי מתפרדת, וזילקוס בשלח סוף מתפרדת, ז"ל מתפרדת, וכ"ס לנטון זילקוס תהלים סם וזילקוס יחזקאל : (עה) מתלחמין, ככ"י שני של אקספארד בשמות מהלכין : (עט) משברת את האילנות, ככ"י שני של אקספארד נוסף ומקרסמת אותן, עיין ערוך ערך קרסם וכתב שהוא כמו זימור, אבל זימור לכרס וקידוסם בשאר אילנות, והביא כי יאכלנו הארבה [ז"ל יאכלנו הארבה] ח"י ארום יקרסם, והמוספי כתב שהוא כמו יכרסמנה חזיר מיער, ובמדרש שמ"ר פכ"ד אות ג' ד"א מה הלאן אפילו מחבלת את האילנות כו', דברי המדרש סם נובעים מתנחומא. (פ) אלא אמר ר' יוחנן הלאן לעושים, זילקוס בשלח השמים שם האומר, ומוצא ג"כ זילקוס תהלים סם, וככ"י שני של אקספארד בשם המלה, "לעושים" : (פא) אם חייבים, הוספתי כמו שהוא ככ"י רומי וככ"י רח"ס. וככ"י רח"ס הניי' אם חייבים טבג עמהם בלאן כדי שלא יעשו, וככ"י שני של אקספארד וזילקוס חסר ג"כ כמו לפנינו, אולם נמצא ג"כ זילקוס תהלים סם רמז תתי"ח, ומה תראה שהיו לפנינו כמה קובלים מהתנחומא : (פב) ד"א אמר ר' ברכיה זילקוס סם בבשלה ובתהלים בשם מן ד"א זה עד ד"א הניי' : (פג) לא ימיש עמוד הענן, ע"כ שהתיק המעתיק ככ"י שני של אקספארד מן התנחומא כ"י שלנו ואח"כ הוא כמו בנדפס : (פד) מכו נחית אלא נחית לשון נוטריקון, מוצא זילקוס תהלים סם רמז תתי"ח בשם התנחומא, וזילקוס בשלח סם של אקספארד, והתל מן מהו ויסע משה שהתיק בעל כרחן : (פה) ר' יהושע אמר נפלאות כו', ככ"י רח"ס השמים המעתיק מן אמר דבריו ר' יהושע עד אמר דבריו ר' אלעזר המודעי, ושם איתא ר' יהושע אמר נסים עשית לנו, וכו'

לב מדדש בשלח תנחומא

[פז] ד"א [ויסע משה]. (פו) מהו ויסע משה, שהסיען בעל כרחן, שלא בטובתן, כיצד אלא בשעה שיצאו ישראל מצרים, יצא פרעה לרדוף אותם בכל אותם האוכלוסין, שנאמר ויקח שש מאות רכב בחור (שמות יד ז), מה עשה עמד וקישט כל אותן הסוסים באבנים טובות ומרגליות, כשבאו לים וטבען הקב"ה, היו צפין על שפת הים כל אותן אבנים טובות ומרגליות והיו מושלכים, והיו ישראל יורדין ב"ה יום וטפלין מהם ולא היו מבקשים לזוז משם, כיון שראה משה כך, אמר להם מה אתם סבורים, שנכל יום הים מעלה לכם אבנים טובות ומרגליות, עמד והסיען בעל כרחן: ד"א ויסע משה (פו) אמר ר' יהושע, איוו היא הנסיעה שנסעו ישראל שלא על פי הנבורה, זו שנאמר ויסע משה (שס טו כג): ר' אלעזר המודעי אומר על פי הנבורה נסעו, שכן מצינו במקום (אחד) [אחר] שנים ושלושה [מקומות] על פי ה' יסעו וגו' (במדבר ט יח) ואף כאן אעפ"י שכתב ויסע [משה] על פי הנבורה נסעו, ומדו ויסע משה, בשעה שאמר להם שיסעו, לא אמרו לו להיכן אנו נוסעין למדבר, שמא אין בו כלום, אלא עמדו ונסעו להם, על פי אמנה, אמר ירמיה הלך וקראת באזני ירושלים [לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה] (ירמיה ב ג):

[יז] ד"א ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור, (פח) אמרו רבותינו מדבר שור היה שמונה מאות פרסה על שמונה מאות פרסה, והיה מלא נחשים ועקרבים וחיה רעה. (פט) אמר ר' יוסי היה שם נחשים כקורות בית הבר, ועקרבים כמלא הורת, וכן הוא אומר המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו' (דברים ח טו). מעשה בשבור מלכא שהיה עובר שם, (צ) ועברה שירא ראשונה, ובלעה הנחש, עברה שניה ובלעה, שלישית ובלעה, והיה המלך יושב ומיצר, היו עמו שם (צא) איסקולסקיון, אמרו לו מה אתה עומד, הביא עשרה גבורים, והביא, אמרו לו

הערות ותקונים

והוא המאמר מר' אלעזר המודעי. (פו) מהו ויסע שהסיען בעל כרחן, ומצא נ"ב בילקוט בשלח רמז תנ"ד בשם התנחומא, ובגמדרש לקח טוב (בשלח טו כג) תראה שהביא בשם אביו ויסע משה את ישראל בעל כרחן לפי שהיו מולאין בתוך הים אבנים טובות ומרגליות ולא היו רזנים לנחש משם, לכן כחזו ויסע, והעירתי שם בהערה קנ"ו שכן הביא בילקוט רמז רנ"ד בשם התנחומא, ולפניו חק"ה (בגדפס) וזין ספק שטון לתנחומא הוקרא ילמדנו, והבאנו שם המאמר מהילקוט, אולם כלאר חק"ה ראיתו בתנחומא כ"י תראה מה שהביא בשם אביו כ"ה בתנחומא, והילקוט הביא את התנחומא שלפניו ככ"ו, וכן רש"י ז"ל בפי' התורה הביא זה, וכתב שם ידידי הרב הגדול מהר"א בערלינגר עיין בילקוט בשם התנחומא וחסר בתנחומא שלפניו. (פו) אמר ר' יהושע כו' ר' אלעזר המודעי אומר, נכילתא (מס' דייסע משה פ' א') ועיין בלקח טוב (בשלח טו כג) ומה שהעירתי שם: (פח) אמרו רבותינו, הסוונה לדברי המכילתא בשלח מסכתא דייסע משה פרשה א' ויאלו אל מדבר שור היא מדבר כוז, אמרו על מדבר כוז שהיה ס' מאות פרסה על ס' מאות פרסה כלו מלא נחשים ועקרבים, והגוי' במכילתא מטעמא, וז"ל ח' מאות פרסה, וכן מובא בלקח טוב (בשלח טו כג) אמרו רבותינו ז"ל במכילתא מדבר שור הוא מדבר כוז והיה שמונה מאות פרסה על שמונה מאות פרסה, וכן מובא בילקוט בשלח רמז רנ"ה, ובילקוט ירמיה רמז רס"ו בשם המכילתא וכן בתנחומא הגדפס בשלח את י"ח, ודברי התנחומא הגדפס נובעים מן התנחומא ולא מהמכילתא, וכן בשמ"ר פכ"ד אות ד' גירסא שמונה מאות פרסה, ובגמדרש שמ"ד שם הגי' כוז במקום כוז, ובילקוט בשלח נ"ב טוב, אולם בילקוט ירמיה מובא כוז, וכן בלקח טוב הגי' כוז, וגם בגדפס מובא כן, ובס' והזכיר (דף כ"א ע"ב) מובא כוז במקום כוז, ולדעתי גירסת פ"ב היא הטיקריה, ונוכרת עיר טוב ביחוקאל ל' ה' ועיין ארץ קדומים לד כ"ט: (פט) אמר ר' יוסי, זה לתא במכילתא ולא מובא בלקח טוב, ומובא בילקוט בשלח רמז רנ"ה בשם התנחומא. והליון תנחומא נשמט ממקומו, והמדרש פיסח הליניו על מעשה דשבור מלכא ויש להנינו על אמר ר' יוסי מדבר שור ס', וממלא נ"ב בגדפס שם והגוי' שם א"ר יוסי צד חנינא, וכ"ה בס' והזכיר (דף כ"א ע"א), ונראה שדבריו לקח זה מן התנחומא הגדפס: (צ) ועברה שירא ראשונה, בגדפס והעתיק כן בעל ס' והזכיר מעשה בשבור המלך שהיה עובר שם ועברה קרובים (ובס' והזכיר הגי' קרובין) שלו ובלעה הנחש, ויש לתקן שז"ל קרובין שלו פי' Carruca עגלה עיין ערוך ערך קריון: (צא) איסקולסקיון, וכן ככ"י רומי איסקולסקיון, ויש לתקן שז"ל איסקולסקיון, והוא המלה היונית ἀσκολασταῖος וכן ברומית Scholasticus, פי' לנדן ושקד צבית המדרש, עיין ערוך השלם אסקולסטיא, ומזה ייעול ר' יהושע זן חגיגה שהוא אסקולסטיא דלוריתא (ב"ר פ"ד), וכן עשה לו כקתדרא של אסמליסקיון (שמ"ר סמ"ג) ז"ל אסקליסקיון, ובילקוט בשלח שם בשם התנחומא נטעות היה שם עמו ארבי לסוסין, וז"ל אסקליסקיון, וכן ראיתי שמוצא לנמן ככ"י

ימלאו (צב) סרודות (פי' שקים) של תבן, והיו מסלאין את הסרודות תבן, ומגלגלין לפניו והוא בולע, (צג) עד שנפתח כריסו, (צד) ולא היה יכול לזוז, ועמדו והרגו אותו, והיו המוליכך וגו': (צה) ואומר אפעה ושרף מעופף (ישעי' ל ו), מהו שרף מעופף, העוף שהיה פורח עליו מיד היה נשרף, (צו) ר' חייא הגדול אמר אדם אחד היה בארץ ישראל מרוטה שמו, למה נקרא שמו מרוטה, אמרו פעם אחת עלה ללקח עצים מן ההר, וראה את הנחש ישן, והנחש לא ראהו, ומפתחו נשרו שערותיו, והיו קוראין אותו מרוטה, ולא ציטת בו שיער עד יום סתו, הוי המוליכך וגו': אמר ר' יוסי ב"ר הנינא גדול הוא אלהינו שהצילנו מן המדבר ההוא :

[יח] [וילבן שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים] (שמות טו כג) . ר' יהושע אומר בשעה שעברו ישראל בים, יצאו להם מים מתוקים, ומהם נטלו בכליהם והיו שותים, וכיון שכלו המים היו מתרעמים, שנאמר וילונו העם על ששה וגו' (שם טז כד) . ויבואו מרתה (שם טז כג) . (צו) היה להם להימלך בגדול שבקו, אלא עמדו ונתרעמו . ר' אלעזר המודעי אומר למודין היו ישראל לומר דברים של תרעומת לפני הקב"ה, מיד ויצעק אל ה' ויורדה ה' עץ (שם טז כה), ויראהו לא נאמר אלא ויורדה, (צה) אמר ר' שמעון

הערות ותקונים

כ"ח ר"ח"ס איסקלספיין, ובגדלס השמיים המלה הורה והלני, "אמר לו חכמיו": (צב) סרודות "פי' שקים" המלות "פי' שקים" נוספו מן המעתיק בקיבץ הזה וליחא ככ"י רומי וכו' רח"ס וילקוט בשלח צגס התנחומא ותנחומא הגדלס, וככ"י רומי הגירסא סרירות, ובילקוט סררות, וככ"י רח"ס רומי והזכיר סרירות, ובתנחומא הגדלס סרירות, והמספיק בערוך סרד הניח ו"ל צילמדנו פי' ויהי בשלח פסקא ויעט משה וימלאו סרירות תבן, פי' מנעו מללות תבן עכ"ל, והציג הגירסא סרירות, וכן הוא בדפוסים הראשונים, אבל פירושו אינו עולה יפה, ומפרש רק לפי הענין, ולדעתי בכל המקומות שרשמתי צוה, המלה משובשת ו"ל אדורות והיא המלה היונית δορα δερως ופי' ערות (פעללע, הויס) והכוונה שהיו אומרים להציג ערות של בהמות ומלואות אותן עט תבן, ויחשוב הנחש שהם בהמות ויבלעם וינפח כרסו ויבקע, ומן אדירות נעשית נסעות סרירות סרירות סרירות. ועד לרדכי תראה מהערוך ערך אדר האחרון שהציג המחמיר ז"ל (משבועות כ"ט ע"ג ונדריס כ"ה טע"א) אם לא ראיית נחש כקורה בית הכד, ולא? והא' הווא דהוה בשני בשבור מלכא דלחזיק תליסר אודריתא תבנא, וכחכ פי' אודריתא עורות, וסייס פי' ויעט משה (הוא המחמיר מתנחומא הגדלס שהבאתי) מעשה בשבור מלכא שהיה עובר במדבר צוב ז"ל כוב] שהיא ת' פרסה על ת' פרסה, [במקום לפנינו שמונה מאות פרסה על שמונה מאות פרסה] ועברו קרובין שלו ראשון ובלעה, וכן שניה, וכן שלישית, אמרו לו חכמיו הלא עורות של בהמות [פה היה כחוב סרודות והשמיים בעל הערוך והלני הסי' עורות של בהמות] מלואות תבן ויסבור הנחש שהן בהמות ויבלעם וינפח כרסו ויבקע וכן עשו, הסייס הזה ויסבור הנחש הוא גמלין בעל הערוך שהסייף לברד הטובה, ולפינו בגמרא שבעות נדריס גירסא ארורותא אין ספק שיה לנהיה כמו שהציג הערוך ארורותא, ורש"י שם בגמרא שבעות נדריס מלא ז"ל ארותא סויס תבן שהיה בולע בני אדם ועשו חבילות תבן ונתנו בןן בהמות וחיות [לדעתי ז"ל ונתנו בעורות בהמות וחיות] וגחלי אש שמויין בהם ובלעם ובערו בגוסו ומת, לישאל אחרינא אחרינא, אולי ז"ל ברש"י לישאל אחרינא אחרינא כגירסת בעל הערוך, אבל מה שהציג רש"י וגחלי אש שמויין בהן נובע מגמרא ירושלמי שבעות פי"ג ה"א (דף לד ע"ד) ונדריס פי"ג ה"ב (דף לו ע"ד) אם לא ראיית נחש כקורה בית הכד הלא חייא דשבור מלכא בלע גמלין בלע קרויין, כד נעון מילקוטא אייתין פלגין ז"ל כמו בירושלמי נדריס פלגן, עיין ערוך [דגמלין, ומלון יתרון תבן ויבנו בהון גומריין ובלעין ומת, ולפי' תראה שז"ל גם ברש"י כמו שהבאתי וגחמו בעורות בהמות וחיות כמו בירושלמי אייתין פלגן דגמלין, ומלות יתרון תבן הוא מלשון המשנה פוחץ של גמלים (כלים פי' כ"ד מ"ט), ורבינו האי גאון ז"ל בפירושו לכלים הביא את הירושלמי משבועות וסייס וכוו ההלכה בנדריס וזיינו שם נדריס כ"ה, אולם רבינו האי כוון לירושלמי שהבאתי, ובדברי רבינו האי בלע קרויין ז"ל קרויין כמו שהבאתי למעלה: (צג) עד שנפתח כריסו, וכ"ה ככ"י רח"ס, אבל ככ"י רומי ובילקוט בשלח נסעות עד שנפתח כריסו: (צד) ולא היה יכול לזוז, ובילקוט בשלח שם ולא היה יכול לזוז, ובתנחומא הגדלס שם (צה) ואומר אפעה ושרף מעופף, עיין במכילתא שם (בשלח מסכת דויטע פרשה א') ובהתנחומא הגדלס את י"ח ובלקט טוב (בשלח ט"ו כ"ב) ועיין שם בהערה ק"ס: (צו) ר' חייא הגדול אמר, במכילתא שם אמר רבי עקיבא דבר הסיח לי רבינו הקדוש, ובתנחומא הגדלס וכן בס' והזכיר אמר ר' אחא הסיח לי רבינו הגדול, ובשם"ר ר' אבה הסיח לפני רבינו, ובילקוט בשלח רמו ר"ה בשם המכילתא אמר ר' אבה הדבר הזה הסיח לי רבינו הגדול, ועיין מה שהעיר ודיוי הרב הגדול מהרר איזיק הירש ווייס במכילתא שם, ועיין גם בפירוש מהר"ו בשם"ר שם, והבנון כמו שהוא לפנינו ככ"י ר' חייא הגדול אמר: (צו) היה להם להימלך בגדול, במכילתא שם הוא בשם ר' יהושע ע"ה: (צח) ארשב"י, מכילתא שם, וכן ויראהו לא נאמר הוא במכילתא בשמו

בן יוחי [דבר] מן התורה שכתוב בה עין היים (משלי: י) ליכדו הקב"ה, ואמר על היים נתמתקו: ד"א ויורחו יי' עין, ומה היה, ר' יהושע אומר, (צט) עין זית היה, ר' נחמיה אומר עין של ערבה, (ק) ויש אומרים עיקרי תאנה, ויש אומרים עיקרי רימון, שאין מרים כהם, (קא) והכמים אומרים הדרופני עין הוא, ואין מר כמאורו. (קב) אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, ראה מה גדולים נסים של הקב"ה, בשר ודם במתוק טרפא את המר, אבל הקב"ה במר טרפא את המר, שנאמר כי [אעלה ארוכה לך] וממכותיך ארפאך נאום ה' (ינמי' ל"ו), במה עהוא סכה הוא טרפא, אמר הקב"ה למשה שיתן דבר מר בתוך דבר מר למתוק בו, ביוצא בו כתיב ויצא אל מוצא המים וישלך שם מלה ונו', ויאמר כה אמר ה' רפאתי למים (מ"ג ז' כה), ביוצא בו ויאמר ישעיהו וישאו דבלת תאנים ונו' (ישעי' לח כה), והלא בזמן שנתנים שרף של תאנים על הבשר מיד הוא מתאבל, אלא כדי לעשות נס:

[יט] שם שם לו חק ומשפט (שמות טו כט). (קג) חק כיבוד אב ואם: ויאמר אם שמוע תשמע (שם טז טו). (קד) רצה אדם לשמוע מצוה אחת, שמוע הרבה. (קה) ר' אלעזר [ר' שמעון בן אלעזר] אומר כל הרוצה לשמוע משמיעין אותו: (בקול) [לקול] ה' אלהיך (שם). (קו) מיכאן אתה למד, כל השומע (קו) מפי תלמיד חכם, כשומע מפי הגבורה: והישר בעיניו תעשה (שם). (קה) זה משא ומתן בשלום: (קט) והאזנת למצותיו (שם). אלו הלכות: ושמרת כל חוקיו (שם). אלו הגזירות: כי אני ה' רופאך (שם). אמר הקב"ה לישראל תורה שנתתי לך הם מרפאים אתכם, שנאמר רפאות תהי לשלך ונו' (משלי ג: ח):

[כ] ויאמר ה' אל משה הנני מטמיר לכם להם כן השמים (שמות טז ד). (קי) זש"ה כי במ ידיו עמים [יתן אוכל למכביר] (איזו לו לה), השמים הללו במ הוא הן את

הערות ותקונים

בשמו, ומוצא בילקוט רמז רנ"ו בשם המכילתא: (צט) ר' יהושע אומר עין זית ור' נחמיה אומר עין של ערבה, במכילתא שם ומוצא בילקוט שם ר' יהושע אומר עין של ערבה, ר' אליעזר המודעי אומר זה עין של זית, וכן מוצא בגדפס אות כ"ד כמו שהיא במכילתא, ובמדרש שמ"ר פ"ג אות ג' השמים שמות האומרים: (ק) ויש אומרים עיקרו תלינה ויש אומרים עיקרו רימון, וכ"ה במכילתא ומוצא גם בגדפס שם אות כ"ד וכן בשמ"ר שם: (קא) והכמים אומרים הדרופני עין הוא, בכ"י רומי ובכ"י רח"ס הדרופני שם העין, ובמכילתא שם וכן בלקח טוב מוצא זה בשם ר' יהושע בן קרחה זה עין הדרופני, ובגדפס אות כ"ד ר' נתן אומר הדרופני היה, וכן מוצא בערוך בשם הילמדנו וכדבריו הוא בתנחומא הגדפס, ובתנחומא הגדפס בשמות קרדנין וז"ל קרדנין ומוצא לנכון בערוך ערך קדרון, ובמכילתא מוצא בשם ר' נתן זה עין קדרום, וכן בנ"ע חרובס הדרופני, והוראת מלה הדרופני עיין בערוך ובמוספי שם: (קב) אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, לעתה טון התנחומא אל המכילתא. ובמכילתא שם הוא בשם ר' שמעון בן נמילאל. וכן מוצא ג"כ בשם רשב"ג בגדפס אות כ"ד: (קג) חק כבוד אב ואם, וכ"ה בכ"י רומי ובכ"י רח"ס עדים ויקום רמז רנ"ו בשם המכילתא. אולם לפיט במכילתא שם חק זה שבת ומשפט זה כיבוד אב ואם, וכן מוצא לנכון בלקח טוב, ועיין שם בהערה קפ"ה: (קד) רזה אדם לשמוע מזה אחת שומע הרבה ר' אלעזר אומר כי, במכילתא שם וכן במכילתא יתרו פ"ב על הכאוב ועתה אם שמוע תשמע, מכאן אמרו שמע אדם מזה אחת משמיעין לו מזה הרבה שלאמר אם שמוע תשמע, שבה חס מזה אחת משכחין לו מזה הרבה שאמר אם שכח תשכח (דברים ח יט). וכן מוצא בלקח טוב (בשלה טו) וסיים שם ד"ה אם שמוע תשמע אם שמוע מעמנו משמיעין לו מן השמים וכן הוא אומר יהיב חכמתא לחימין ומנדעא לידעי זינה (דניאל ז' כה): (קה) ר' אלעזר, בכ"י רומי וכ"י רח"ס ר' שמעון בן אלעזר, וכן חקתני, ועל פי שנים עדים ויקום רמז רנ"ו בשם המכילתא שם שם שמעון בן עזרי' אמר מכאן אמרו רזה אדם לשמוע משמיעין לו לאהר זמן, והוא המאמר מר' שמעון בן אלעזר לפנינו בתנחומא: (קו) מכאן את למד, במכילתא לקול ה' אלהיך אילו עשרת הדברות שנתה מפה לפה בעשרה קולות, זו דברי ר' יהושע, ובשם ר' אלעזר המודעי מוצא שם לקול ה' אלהיך ממלך שכל מי ששומע מפי גבורה משגין עליו כאילו עומד ומשמע לפני מי וקיים לעולם ועולמי עולמים. ומוצא בלקח טוב, וע"ש בהערה קפ"ה: (קז) מפי תלמיד חכם, בכ"י רומי ובכ"י רח"ס הכורים המלות האלה, ובכ"י רומי נוסף בלדו "מרבנו": (קה) זה משא ומתן, וסם נוסף מלמד שם, וסם נוסף מלמד שכל מי ששואל ונותן בלמונה רוח הבריות נוטה הימנו ויגעלין עליו כאלו קיים את כל התורה כולה ע"כ, והמלה "בשלוס" ליתא שם. (קט) והאזנת למצותיו אילו הלכות ושמרת כל חוקיו אלו הגזירות, ובמכילתא שם ר' יהושע אמר והאזנת למצותיו אלו גזירות, ושמרת כל חקיו אלו הלכות, ור' אלעזר המודעי אומר והאזנת למצותיו אלו הלכות ושמרת כל חקיו אלו עריות, ועיין במדות סופרים להרב הגדול מוהר"ם ווייס כ"י במכילתא שם: (קי) זש"ה כי במ ידיו עמים, מוצא

מדרש ב ש ל ח הנחומא

אומות העולם, תדע לך כשהמאז דוד המבול דנם בהם. שנאמר ימטר על רשעים פהים וגו' (תהלים י"א), הו' כי במ ירין עמים וגו'. אנשי סדום כשהמאז דנם בשמים, שנאמר וי' המטיר על סדום וגו' (בראשית י"ד), אף סימרא כשהמאז בשמים דנו, שנאמר (בשמיב) [מן שמים] נלחמו וגו' (שופטים כ"ט), בשמים הוא דן את העמים. יתן אוכל למכביר, מהן נתן מזון לישראל, למה הדבר דומה לנחתום שהיה עומד על הכבשן, נכנס שונאו ונתתה נחלים ונתן על ראשו. נכנס אוהבו (קיא) רדה פת חמה, ונתן לו הנחלים והפת, שניהם יצאו מתוך הכבשן, כך הקב"ה הוריד אש על הסדומים ושרפן, ומן השמים הוריד לישראל מן, שנאמר הנני ממטיר לכם דהם וגו': ד"א לא היה צריך לומר מן השמים, אלא מן הארץ, (קיב) שאין דרכו של לחם לעלות אלא מן הארץ, וזש"ה כל אשר הפי' ה' עשה וגו' (תהלים קל"ו), כשביקש קרע הים לפני ישראל ועשאו יבשה, וכשביקש עשאו ים, דרכו של שמים להוריד מל ומטר, והארץ להוציא לחם, שנאמר ארץ ממנה יצא לחם (איוב כ"ט). וכשביקש הוריד הלחם מן השמים, שנאמר הנני ממטיר לכם לחם וגו', והמל עולה מן הארץ, שנאמר ותעל שכבת המל (שמות י"ד). (קיג) זש"ה כי יהיו (לי עבדים) [לו לעבדים] וגו' (ד"ב י"ח), ולא יהיו עבדים לנבוכדנצר, שנאמר ויהיו בהם מבני יהודה דניאל וגו' (דניאל א'), מה היה עושה לחם, וימן לחם המלך [דבר יום ביומו] (ס"ט), במדה, אבל כשהורדת לחם מן, היה יורד בשם שהמטר יורד, ואין לו קצבה. כך היתו ממטיר [לכם לחם מן השמים]:

[כא] (קיד) זבדרי בן לוי אמר שני אלפים אמה היה יורד המן בכל יום, והיה עומד עד ארבע שעות, כיון שהיה השמש עכשיו, לצדיקים לעולם הבא, מי שהוא מאמין זוכה ואוכל ממנו, ומי שאינו מאמין אל ירא בפלגות וגו' (איוב כ"ז), וכיון שהיה יורד בנחלים היו אומות גדולות באין לשתות ממנו, והוא נעשה נעשה פיהם גד ולענה, שנאמר והמן כרוע הים וגו' (תהלים י"א). אבל לישראל נעשה בתוך פיהם דבש, כשם שאומר ומעמו כצפיהית בדבש (שמות י"ז). אמר ר' יודנה הלוי בר' שלום (קמז) החשוב הוא שהיה המן יורד לישראל [בכל יום] מזון שני אלפים שנה, ונבחרו ששים אמה, כתיב במבול ביום הזה נבקעו כל מעינות וגו' (בראשית י"א), (קיו) וכתוב במן ויצו שחקים ממעל

הערות ותקונים

צילקום בשלה רמז רנ"ה בשם התחומא, והתחלת המאמר מוכח צילקום איוב רמז תתקכ"א בשם התחומא, ובכ"י שני של אקספארד נוסף המאמר הזה מהתחומא כ"י שלפנינו בתוך דברי התחומא הנדפס אוח י"ט ואות כ', ונלדו נרשם בכתיב מזוהר, מכאן עד ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים רש"כ"ג אומר, אינו דפוס": (קיא) רדה פת חמה, וז"ל רש"י (שופטים י"ט) וירדהו אל כפיו לשון הגבלת דיבוק של כל דבר הנדבק, וכן לפני פת הנדבק בתנור נקראה הגבלתו רדייה, הרודה פת מן התנור וכו'. (קיב) שאין דרכו של לחם לעלות אלא מן הארץ, וזש"ה כל אשר חפץ עשה, נכ"י שני של אקספארד השמים מן זש"ה כל אשר חפץ עשה, ואחר הכיסוי לעלות אלא מן הארץ הביא שנאמר ארץ ממנה יצא לחם: (קיג) זש"ה כי יהיו לי עבדים, תקנהו צנים כי יהיו לו לעבדים, וכוננוהו לסיפא דקרא וידעו עבודתי ועבודת ממלכות הארעות, וצילקום שם השמים כל זה, ובכ"י רומי כמו לפנינו, ובכ"י רח"ס וכ"י ג' של אקספארד כי יהיו לו עבדים לנבוכדנצר, וזה בלתי משן, ואולי יש לתקן כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כ"ה) ועל זה כתב ולא לנבוכדנצר: (קיד) זבדרי בן לוי, מוכח צילקום בשלה שם בשם התחומא: (קמז) והוא נעשה נעשה גד ולענה, הרוס לענה גידל, ודורש כרע גד כמו גד שתרנס לענה: (קמז) חשבון הוא שהיה הבן יורד לישראל [בכל יום] מזון שני אלפים שנה ונבחרו ששים אמה, עיין יומא ע"ו ע"א ובמכילתא בשלה מסכתא דיוסע פ"ג ולקח טוב (בשלה סו יד) ששים אמות היה נבחרו של מן וכו', כמה ארצות צלת ארבע בשני דלתות שמונה לשני ארצות חמשה עשר אמות לשמונה ארצות ששים אמה ע"כ. והחשבון שהיה יורד בכל יום שני אלפים שנה לא נזכר בכל המקומות הנ"ל, ודרשת התחומא נכונה מאוד לפי החשבון, שבאמת מדה טובה מרובה על מדת פורענות חמש מלה פעמים כמה שנאמר פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, ובמדה טובה מרובה עושה חסד לאלפים. עיין במדרש"א בחילופי אגרות יומא שם שהקשה שאין להשבין מבין ע"כ, אולם לפי התחומא יבא על נכון וקושיית המהרש"א מיושבת היטב, כי דלתי ששים נפתחו להמטר כיון היינו ח' ארצות, ובמבול היו רק שני ארצות, והיו המים על הארץ שנים עשר חודש, וא"כ נמן שהיה מן ח' ארצות היה לריך להיות ארבעה שנים, ומדה טובה מרובה חמש אמות פעמים, עולה שני אלפים, וזוהו שאמר שהיה הבן יורד לישראל בכל יום מען שני אלפים שנה: (קיו) וכתוב במן ויצו שחקים ממעל

ודלתי שמים פתח (תהלים פח עג), (קיה) הדלת ארבע חלונות, וכתיב נוצר חסד (שמות לז ז), וכתיב פוקד עון אבות וגו' (ע), מיכאן שמדה טובה מרובה על מדה פורעניות חמש מאות כפלים (ק"ט) שתי חלונות שנפתחו במבול ירדו כל אותן הגשמים שנים עשר הדש, וכאן כתיב ודלתי שמים פתח, מיכאן שהיה המן יורד בכל יום מזון שני אלפים שנה:

[כב] **אומות** העולם לא היו יכולין למעום ממנו, שהיה בפיהם כנידין מרין, (קכ) ומה היו עושים, היו צדין צבי שהיה שותה ממנו, וטועמין ממנו ממעמו של מן, והיו אומרים אשרי (הגוף) [הגוי] שככה לו. (קכא) אמר ר' יוסי בר חנינא לא כשם שהוקן טועם ממנו התינוקות טועמין אותו, כיצד התינוקות היו טועמין אותו טעם חלב, שנאמר והיה מעמו כמעט לשד השמן (מדרש י"א ח), והבחורים היו טועמין בו כדבש, שנאמר וטעמו כצפחית בדבש (שמות פז נה), והוקנים טועמין בו כלחם, שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (ע"ז ד), וההולה היה טועמו כסולת המערוב בשמן ודבש, (קכב) כמיסני זו שעושין לחולה, שנאמר ובשלו בפרור (מדרש י"א ח), ומנין שהיה בו טעם סולת ודבש, שנאמר ולחמו אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש וגו' (יחזקאל פז יט), כל אחד ואחד היה טועם בו לפי כחו, מי שהיה זרין היה יוצא ומלקט מן השדה, שנאמר ויצאו העם ולקטו (שמות פז ז), והבינונים היו יוצאין לפתח אהליהם. [ומלקטים], והעצלים היו רובצין להם, ופושטין ידיהם והוא יורד לתוך ידיהם, שנאמר ותעל שכבת המל וגו' (ע"ז ע"ז): [דק מחספס] (ע"ז). (קכג) בר קפרא אמר מהו מחספס, לחם שהיה נטור ברמ"ח אברים, כמנין אותיות מחספס, מ' ארבעים, ח' שמונה, מ' ששים, פ' שמונים, מ' ששים, הרי רמ"ח, כנגד רמ"ח אברים שבאדם, שנאמר לחם אבירים (תהלים פח כה), אל תיקרי לחם אבירים, אלא לחם איברים, היו מלאכי השרת מותנין את המן, והיה יורד לישראל והיו אוכלין אותו, ולא היה אחד מהם צריך לנקבו, לפי שהיה נטור באיברים, והיו לחם אבירים לחם איברים:

[כג] **אמר** ר' חמא בר' חנינא המן כשנתן לישראל. באלוש ניתן להם, ולמה באלוש, בזכות אמינו שרה, דכתיב לוישי ועשי עונות (נחלת י"א ז), לכך נתן להם באלוש: הנני ממטיר לכם לחם וגו', אמר להם הקב"ה ראו מה ביני וביניכם, אתם מקריבים לי עומר אחד בכל שנה, שנאמר והבאתם את עומר וגו' (ויקרא ע"ז), ואני נתתי לכם לכל אחד ואחד עומר, שנאמר עומר לגלגלת (שמות פז טו), ולא עוד אלא אתם הייתם מקריבים לי עומר אחד בשנה, ואני נתתי לכם מן בכל יום, שנאמר ויצא העם ולקטו [דבר יום ביומו]:

[כד] **ראו** כי ה' נתן לכם (את) השבת. (שמות פז כט). מהו ראו, אמר ר' יצחק ראו היאך אתם משיבים לאומות העולם, שאם יאמרו לכם למה אתם משמרים את השבת, מה נסים נעשו לכם, ראו כי יי' נתן לכם (את) השבת, אמרו להם בכל יום היה יורד פרידה אחת, ובערב שבת שתי פרידות, שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה וגו' (ע"ז פ), מהו משנה, אם תאמר שנים, והלא כבר נאמר

הערות ותקונים

מכסיום הזה עד ומה היו עושים היו צדין צבי, נשמע צילקוס ע"ז, ויש להשלימו עפ"י התחומא: (קיה) הדלת ד' חלונות, כ"ה גס בכ"י רומי וכ"י רח"ס, אולם בכ"י שני של אקספארד נוסף אחר זה, וארוכה שני חלונות" וזה אך נמוחה: (קיש) שתי חלונות שנפתחו במבול, אולם בכ"י רומי ובכ"י רח"ס ובכ"י שני של אקספארד חלון אחת שנפתחה נדור המבול, וזה שיבוש, וכאשר לפנינו הוא הכתוב: (קכ) ומה היו עושים, עד כאן חסר צילקוס, עיין הערה ק"ו, ולזה המאמר כוון ק"ו, והוא כ"ה, הכתוב צדה נעשה נחלים נחלים ושותין ממנו חילים ונחלים, ואומות העולם לדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל, וכן מובא בלקח טוב, וכן הוא במכילתא צלה מסכת דויטע פירש"ד. והכסיום לפנינו אשתי הגוף שככה לו תקנית אשתי הגוי שככה לו כמו שהוא בכ"י רח"ס, ובכ"י ז' של אקספארד אשתי העם שככה לו: (קכא) אמר ר' יובי בר חנינא. עיין לעיל פ' שמות אות כב: (קכב) כסימי זו שטושין לחולה, עיין לעיל פ' שמות הערה קכ"א, ובכ"י שני של אקספארד נטעוה כסימי הוא: (קכג) נר קפרא אמר מהו מחספס נר, נרמ"ח איברים, עיין יומא ע"ה ע"ב ובלקח טוב: (קכד) אמר ר' חמא בר חנינא, כ"ה גס בכ"י רומי, אולם בכ"י שני של אקספארד אמר ר' יונה, ובכ"י רח"ס אמר ר' יונה אביו של ר' מני שאמר בשם

שני העומר לאחד (שמות כג), ומהו משנה, חוקיה בר הייא אמר (קבה) שהיה משונה בטעמו ובריחו ובהוארו, ולא עוד אלא שבכל יום מי שהיה מותר סמנו מערב ועד בקר היה מביא, ובשבת כתיב לא הביא וגו' (שם שם כד). הו' לקטו לחם משנה (קבו) (ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה (שם שם כג) [באותה שעה נזכר ששכח לומר לחם פרשת שבת, שאמר לו הקב"ה כיון שבאו ואמרו לו, אמר להם משה, הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש לה' מחר וגו' (שם שם כג). (קבו) אמר ירמיה למה (תריבון) [תריבון] אלי וגו' (ירמיה ג ט), אפילו משה שאמרתי לו לומר לחם פרשת שבת שבה ולא אמר להם, כולכם פשעתם בי (שם), ר' יהודה אומר כיבד הקב"ה את השבת, שבכל יום היה המן יורד, ובשבת לא היה יורד, שנאמר והיה ביום השביעי יצאו מן העם ללקוש ולא מצאו (שם שם ט), (קבח) אמר להם משה כל מי שהוא נוטל עומר לגלגולות לא יטול יותר ממנו, שנאמר ויאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו וגו' (שם שם ט), ולא שמעו אל משה וייתירו אנשים ממנו (שם שם ט), (קכב) ומי היו, אילו דתן ואבירים. (קכ) ר' יהושע [דסכנין] בשם ר' לוי אמר כשהניחו מן המן (קלא) היו תולעים ויצאים מתוך אהליהם, ונכנסין בתוך אהליהם של ישראל, ורוח הקדש צווחת ואומרת עליהם, אתם סבורים שאתם עושין בסתר, ואינו גלוי לפני, אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וגו' (ירמיה כג כד). אמר הקב"ה בעולם הזה אכלתם את המן בזכות אבותיכם, אבל לעולם הבא אני מאכיל אתכם בהמות זיו וליתן, (קלב) אתם אוכלים בזכות עצמיכם, (קלג) שנאמר יכרו עליו חברים יחצוהו בין כנענים (איוב ג ז):

חסלת פרשת בשלה

הערות ותקונים

ד' חמא בר חנינא: (קבה) שהיה משונה בטעמו כו', לזה הו' רש"י (בשלה פז כג), ומדרש אגדה להם משנה משונה אורה היום כשחנה לשבח בריחו וטעמו: (קבו) ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה, הוספתי כמו שהוא לנכון בכ"י רח"ס, וכן בכ"י רומי נוסף בלדו ועל זה הביא באותה שעה נזכר משה, ולזה המאמר כוון גם רש"י ז"ל (בשלה פז כג) ויגידו למשה שאלוהו מה היום מיומים, ומכאן יש ללמד שעדיין לא הגיד להם משה פרשה שנת שלטתה לומר להם והיה ביום השביעי והכינו וגו'. עד ששאלו מה זאת, אמר להם הוא אשר דבר ה' שלטתיה לומר לכם, ולכך עשו הכתוב שאמר לו עד איה מאנחם ולא הו'איו מן הכלל: (קבו) אמר ירמיה, בכ"י רומי בטעות א"ר ירמיה, וגם שם הביא למה תריבון במקום בקרא כתיב הריצו, ומוצא לנכון בכ"י שני של אקספארד וזכ"י רח"ס: (קבח) אמר משה מי שטפל, בכ"י שני של אקספארד נוסף לפני זה [ר'] יחק אמר בידך הקב"ה שבת צווחת וקדשו במקושה בשבת ילאו מן העם ללקוש [ולא מלאו] (שמות פז ט), במקושה מחלליה מות יומת (שם לא יד), הו' כי ה' נתן לכם [את] השבת (שם פז כט), ואחר זה מוצא אמר משה מי שטפל עומר לגלגולות אל יותר משל יום למחר: (קכב) ומי היו אלו דתן ואבירים, ולזה הו' רש"י (בשלה פז כ), וכן בשמ"ר פכ"ה אות י' וייתירו אנשים ממנו אלו מחוסרי אמונה שהיו בהם ומי הם אמר ר"ש פן לקיש אלו דתן ואבירים, נאמר כאן אנשים ונאמר להלן אנשים, סורו נא מעל אהלי האנשים וגו' (במדבר פז ט) מה אנשים שנאמר להלן דתן ואבירים, אף אנשים שנאמרו כאן דתן ואבירים, וכן בשמ"ר פ"א אות כ"ט שני אבירים אלו דתן ואבירים הם היו שבויתרו הם היו, וכן בתנחומא תורה וכו' מרים קלון אלו דתן ואבירים למה בשעה שירד להם המן לישראל אמר להם משה איש אל יותר ממנו עד בוקר, ולא שמעו אל משה וייתירו אנשים ממנו, ומי היו אלו דתן ואבירים, אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מאר וירם תולעים ויבאם היסוד קלאנין של תולעים ויזאין מתוך אהליהם של דתן ואבירים ויכנסין בתוך אהליהם של ישראל. (קל) ר' יהושע בשם ר' לוי, בכ"י רומי בטעות ר' יהושע בשם ר' יהושע בן לוי, וזכ"י שני של אקספארד ר' יהושע דסכנין אומר וז"ל ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אומר כמו שהבאתי מתנחומא תורה, וכן הוא לנכון גם בכ"י רח"ס וכן תקתי פטים: (קלא) היו תולעים, בכ"י שני של אקספארד קלאנין של תולעים, וכן הוא בתנחומא תורה שהבאתי בהערה קכ"ט, וכן הביא הערוך בערך קלן ב' בשם הילמדנו תורה, והוא המאמר שהבאתי, וכתב שם המוספי פ' המון הבא בבהלה ובחפזון: (קלב) ואחם אוכלים בזכות עצמיכם, בכ"י רומי וזכ"י רח"ס וכן אוכלים בזכות עצמיכם וזכ"י שני של אקספארד והאבות יאכלו צדוקים: (קלג) שאמר יכרו עליו חברים ואין כירה אלא כטובה, עיין בספרא אחרת לטובות ויבליקס איוב רמו מתק"ו: